

# Kafkasya

Kültürel Dergi



EDEBİYAT

SANAT

FOLKLOR

TARİH

COĞRAFYA

AKTÜALİTE

KIŞ SAYISI

YIL : 2

SAYI : 9 ÇİFT : 2

Ar. - Ocak - Şubat 1966

Fiatı : 3 Lira

Başnur Matbaası, Ankara - 1966

# KAFKASYA

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR  
KÜLTÜREL DERGİ

YIL : 2 SAYI : 9 CİLT : 2 Ara. - Ocak - Şubat 1966

## İÇİNDEKİLER

Acı Bir Olayın Yıldönümünü .....	KAFKASYA
Kafkas Milletleri .....	Mahmut KUSKO
Kuzey Kafkasyalıların Hakkında .....	B. BAYIRHAN
Çerkes Adetleri .....	SEFENAY
Gaberdinlerin Eski Tarihi .....	B. BAYIRHAN
Bir Abrek Sesi (Şiir) .....	Ömer BEYGUA
Prof. Aytık Namıok'un Mezarı .....	★
Ubnular .....	E. EŞUEYBA
Kuzey Kafkas Ata Sözleri .....	K. A.
İmam Şamî .....	İzzet AYDEMİR
Nart Şebatnok .....	Refik HIZAL - I. AYDEMİR
İsrailden Haberler .....	★
Kafkasçada Çerkes - Rus Mücadelesi .....	B. BAYIRHAN
Eski Adige (Çerkes) Tarihi Özeti .....	Dr. Yaşî GİSAR
Kafkasya (Şiir) .....	Gn. İsmail BERKUK
Bir Gecein Ardından .....	★
Kuzey Kafkasyalıların Esareti .....	ABAT
Derin Bir Nefes (Şiir) .....	Sabit İYİGÜN
Abhazca Yoluyla İlk İnsanlığa .....	Ömer BEYGUA
Bir Kayışın Tesiri (Hikâye) .....	Ömer SEYFETTİN
Ahmet Fetgeri Aşeni .....	Dr. Yaşî GÜSAR
Fransada Kafkaslılarla İlgili Çalışmalar .....	
Gürcü - Kafkas Halk Oyunları Ekibi .....	
Çeşitli Haberler .....	

Sahip ve sorumlu yayın Müdürü:

İZZET AYDEMİR

Teknik İşler :

BAYRAM HERGÜNER

Her çeşit yazışma, abone adresiyle  
Yönetim Merkezi:

Emek Mahallesi 75. ci Sokak

No. 61/5

Bahçelievler - Ankara

★

Dizildiği ve basıldığı yer:

BAŞNUR MATBAASI

★

ABONE TARİFESİ :

Yıllık Abonesi: 12 TL.

Yabancı Memlekeler: 24 TL.

★

Gönderilen yazılar ve resimler  
basılısın veya basılmamasın işde  
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılar-  
da gerekli düzeltmeleri yapma-  
ya yetkilidir.

Dergide basılan terçime yazılardan  
doğacak her türlü sorumluluk  
gevirane aittir.

Dergide yayımlanan yazılar kaynak  
gösterilmek şartıyla başka yerde  
yayınlanabilir.

## ACI BİR OLAYIN YIL DÖNÜMÜ VE OYALAMA POLİTİKASI

23 Şubat 1944... Stalin yönetimi-  
nin bir taktiği sonucu Kuzey Kafkas-  
yanın öze, öz; doğma halklarından  
Çeçen - İnguşlar ana vatanlarından  
zorla ve sudan bahanelerle sökülüp  
Orta Asya ve Sibiryanın bilinmeyen  
bölgelerine sürgün edilmişlerdi. O  
devrede soydaşlarımızın başlarına  
gelen felaketi kalplerimiz sızlayarak,  
gözlerimiz yaşararak öğrenmiştik.  
Zavallı kardeşlerimizin, soğuk bir  
kış gününde, hayvan vagonlarına  
tıka, basa doldurularak, hayvanlara  
dahi reva görülmeyecek şekilde mez-  
bahalara sevk edilircesine götürüldüğü-  
nü unutmuş değiliz.

Aradan yıllar geçti... Kızıl dik-  
tator ölümünden pekaz sonra, yat-  
tığı yerde bırakılmıyarak bir köşeye  
atıldı... Anladık ki bütün kabahat  
ondaymış! Kremlinin yeni yönetici-  
leri eski devri yeren nutukları yapti-  
ler, bu arada Çeçen-İnguşlara yapı-  
lan haksızlığın giderileceği ve onla-  
rın ana yurtlarına dönecekleri yo-  
gun bir propoganda kampanyasına  
girişilerek dünyaya ilân edildi. Fakat  
bu dönüş, nedense, zavallı insanların  
yurtlarından sürülüşleri kadar çabuk

olmadı. Sürgün yerlerinde sağ kalanlardan bazı gruplar yurtlarına iade edildi. Bir kısmı ise hala dönecekleri günleri sayıyorlar. Yurtlarına dönenlerin karşılaştıkları duruma çok daha acıklıydı. Onların hiç birisi eski yerlerine, doğup büyüdükları baba ocağına dönemediler. Yeni Sovyet yöneticileri Çeçen - İnguşların iyiliğini düşünmüş, onları iş sahibi yapmak amacıyla fabrikalara, mecburi çalışma kamplarına döldürmüştü. Çeçen - İnguşların vatanlarına dönüşleri, döndükten sonra karşılaştıkları olaylar, hala Sibirya ni bekleyenlerin hikâyeleri sürüyor...

Aradan yine yıllar geçti... Ukraynalı Krügev, de tahtından atıldı... Kuzey Kafkasya radyolarında Çerkesçe konuşmalar duyuldu. Konuşanlar Rusya'da yeni bir devreye girdiğini, hürriyetin geldiğini vs. sevinçle müjdellediler. Arkasından Moskova radyosunun Arapça yayınlarından bazılarını Ürdün, Suriye ve İsraildeki kardeşlerimize ayırdığını öğrendik. Dinleyici isteklerine varınca kedar müzik yayını yapıyor, göçmenleri cennet vatanı davet ediyorlardı! Rusya'da artık hürriyet havası esiyordu!

Haklıydı onlar... Hernekadar Kuzey Kafkasyanın gerçeklerle meşkin yerlerindeki gerçek yaşayışı gizliyorlarsa da yine de birşeyler sezilmek mümkündür. Meselâ; Kuzey Kafkasyada 4 - 5 tane Çerkes idari bölgesi vardı ki yöneticileri tamamen Rus'tu! Bu idari bölgeler arasında Er-

meni, Kazak, Rus gibi yabancı unsurlar yerleştirilmişti. Kuzey Kafkasyalılara zorla Rus alfabesi kabul ettirilmiş, okullarda Rusça derslerinin saatleri artırılmış, bazı Çerkes boy-ları da hiç ilgisi olmadıkları halde Çerkes olmayan toplumlara tâbi olunmuşlardı. Rusya'da, bilhassa Kuzey Kafkasyada hürriyet vardı! Eğer inanmayanlar varsa bizzat gidip görrebilirlerdi bunu! Evet gidip görenler gerçekten de bazı Çerkes köy ve kasabalarının Pilot bölgeler haline getirildiğine şahit olmuşlardı. Bu köylerde televizyona varmaya kadar her şey temin edilmiş, ya da edilmek üzereydi! Buradaki halk serbestçe istediği işte çalışıyor, gültüple eğleniyor kısaca mutlu günler yaşıyorlardı! Ama bu bölge sakinlerinin etrafı nedense muharebedeki gibi yarıbancalarla atışe verilmiş üzere kuşatılmıştı...!

İşte radyolarda öğerek bitirilmeyen hürriyetin şekli buydu. Ama Rus yöneticileri şunu hiç düşünmüyorlardı. Bugün en ilkel topluluklar halkına bile «Kendi Mukadderatını Tayın» hakkı tanınmıştı. Onların en büyük endişesi ise sıranın birgün ergeç kendilerine de geleceği idi. Rus diktatörleri istedikleri kadar oyalamaya politikasını uygulamaya dursunlar, biz mahkûm bir milletin hür ülkelerde yaşayan evlatları olarak soydaşlarımızın bağımsızlık ve hürriyet davalarını bütün gücümüzle savunmaktan asla geri kalmıyacağız. Çünkü inanıyoruz ki bütün insanlığın hürriyete kavuşacağı günler uzak değildir.

## KAFKASYA

## KAFKAS MİLLETLERİ

XVI - XIX. Asırlarda Kuzey Kafkasya

— 5 —

Yazan : Mahmut KUSKO

Bu konu dergilerimizde her zaman ve en çok yarılan tarihimizden bir parça olmasına rağmen, az da olsa bahsetmeden geçemiyeceğiz.

Alın Ordu İmparatorluğunun parçalanmasına ve Kafkasya'dan çekilmesine rağmen Kafkasya bir harp meydanı olmaktan kurtulmamıştır. İran İmparatorluğunun ve Kırmı Hanlarının saldırı hedefi haline getirilmiştir. Büyük gayretlerine rağmen Pers istilâcıları ancak Güney Dağıstan bölgesini işgal edebilmişlerdir. Kırmı Han-Tatar akınları da Kafkasya'da devamlı bir başarı sağlayamamış ise de, ani akınlar yaparak girdikleri yerleri yakıp yıkmak ve ellentine geçen halkı esir alıp götürmek suretiyle büyük zararlara sebep olmuşlardır.

Birleşerek Alın Orduyu mağlup eden Rus prenslikleri, Çarlık bir Devlet haline gelmiş ve üç yönden genişleyip kuvvet kazanırken bir yandan da Kafkasya'ya karşı yapılan bu saldırıları dikkatle izlemeğe ve Kafkasya'ya tek başına işgal edilemek için bahane ve fırsatlar aramaya başlamışlardır. Bu gaye uğrunda Çar Kafkasya'ya elçiler göndererek yabancı akınlara karşı dostluk ve yardım teklif etmiştir. O tarihte Beylik ve Prenslikler halinde bulunan K. Kafkasya fikir birliği ile Çarın teklifini kabul edemediler, daha doğrusu Çara itimad edemediler. Fakat ardi kesilmiyen Kırmı ve Pers akınları yüzünden 1557 yılında Astrahan yoluyla elçi olarak Moskova'ya gönderilen bazı Dağıstan Hanları ile Kabartay Prenslerinden Temruka ve Teyrutı, Çar IV. İvan'ın huzuruna çıkarak Tatar ve Pers akınlardan korunması için yardım istemişlerdir. Hattâ bu dostluğu kuvvetlendirmek amacıyla Çar IV. İvan'ın ilk eşi Anastas Romanov öldükten sonra 1561 yılında en nüfuzlu Kabartay Prenslerinden İdaroğu Temrukânın, güzelliğe ve zarafetliye meşhur kızını Çar IV. İvan ile evlendirmiştir. Bu durumdaki faydalanan Çar Kabartayları korumak bahanesiyle Terek nehrinin sol kıyısına kadar inerek 1567 yılında Rus istikâmlarını kurdu. Buna rağmen bu dostluk çok sürmedi ve İvovun harbinde bahane ederek Kuzey Kafkasya'ya ihamet etti. Kırmı ve Osmanlılara bazı tavizler vererek kurduğu istikâmları kaldırdı. Çar İvan, siyasi emeller için sözde bu dostluğu 1580 yılında tekrarlardı. Bu dostluktan faydalanan IV. İvan K. Kafkasya'ya bir çok casus ve Jeoloji araştırma heyetleri göndererek yeraltı zenginliklerini ve dağ geçid yollarını teşbiht ettiirdi. Böylece Kafkasya'ya karşı Rusların istilâ emellerinin ilk adımı Çar IV. İvan atmış oldu. İvan'dan sonra Rusya'nın başına geçen deli Petro ile II. Katarine de aynı politikayı devamlı ettirdiler.

Gürcüstan'la anlaşarak, Gürcüstan'ı korumak bahanesiyle Kuzey Kafkasya ile Gürcüstan arasında bulunan DARYAL boğazı üzerinden geçen buğünkü Etil-yük Gürcüstan Askeri Yolunu açmış oldular. (1748)

1787-1791 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşının bitmesini müteakip Zappa-roj Kazaları Kuban nehrinin sağ kıyısına kadar getirerek yerleştiler. Kafkasyalılar birçok topraklarına el koyup dağlık bölgelerine kadar yollar açtırdı ve askeri istikâmlar hatları kurdurdular. Halkı da çeşitli ağır vergi mükellefiyetine ve daha ileri gidererek askeri idare altında tutmağa başladılar. Hür yaşamak için tarih boyunca düşmanlarına karşı yılmadan karşı koyan K. Kafkasyalılar, Çar sömürgeciliğine son vermek için XIX. asrın başlarında önce Kabartaylar olmak üzere isyan ettiler. Kabartayların yenilgiye uğramasına rağmen bu isyan bütün Kuzey Kafkasya'ya yayıldı ve böylece tarihin en büyük özgürlük savaşlarından biri baş-

lamış oldu. Bir bayrak altında birleşen Kafkasyalılar, kendilerinden silâh ve sayca üstün durduğuna olan düşmana karşı yarım asır kadar dünya tarihinde eşi görülmemiş kahramanlıklar göstererek çarpışmışlardır. Çok uzun süren bu mücadelede hiç bir yerden yardım görmeyen İmam Şamî, insanca daha fazla zayiat vermemek için 26 Ağustos 1859 yılındaki yarındaki komutanlarıyla birlikte Günüb köyüne düşmana teslim olmak zorunda kaldılar. Bu kara gün Kuzey Kafkasyalıların tarihinde en büyük felâket oldu. 1856 yılında başlayan göç 1865 yılına kadar devam etti. Resmî kaynaklara göre 1,500,000 bîn civarında Kuzey Kafkasyalı göç etmiştir. Bihassa Batı Kafkasya'nın Kara Deniz kıyısında yaşayan Adige soyundan Ubıkh kabilesi tanınan göç etmiştir. Göç edenler arasında en çok yer alanlar: Adige, Abaza, Çegen, İnguş, Osetin, Karacay, Dağıstan ve Nogaylar olmuştur. Çirlik tekleleriyle yola çıkarılan bir çokları Karadeniz'in azgın dalgalarına gömülmüştür. Göç etmek üzere Karadeniz'in Kuzey kıyılarında vasıta bekleyenler ve Türkiye kıyılarına ayak basanlar arasında açlık ve salgın hastalıklardan ölenlerin sayısı binlerin üstünde idi. Yalnız Sinop kampında günde ölenlerin sayısı 200 ün üstünde idi. Bu felâket maalesef, Kuzey Kafkasya'nın uğradığı felâketlerin sonu değildi. Birinci Dünya Savaşının sonunda Çarlık idaresinin yıkılmasını müteakip 1864 te K. Kafkasyalıların kaybettikleri işliklerine kavuşma tınıtları belirlenmiş ve büyük bir ölünlük içerisinde süratle bir bayrak altında toplanan Kuzey Kafkasyalılar, 11 Mayıs 1918 yılında ilk Cumhuriyetlerini kurmuşlardır.

Künye Cumhuriyet henüz iktisadi, Siyasi ve askeri güçlüklerini hal etme kabası içinde iken, gözü dönmüş Bolşevik Rus ihtilâlcilerinin hücumuna uğramıştır. Kuzey Kafkas halkı var gücleriyle Bolşevik Rus İstilâcılara karşı koyanlarına rağmen ordu ve gerekse silâh bakımından henüz yeterli kadar güçten mahrum genç Cumhuriyet'in yıkılmasına mani olamadılar. Bolşeviklere karşı koyan subay, asker ve çok sayıda Kafkasyalı münevver, Kafkasya'yı terk ederek muhtelif Batı Memleketlerine göç etmek zorunda kalmışlardır.

Komünist idarecilerinin Kafkasyalılara karşı uyguladıkları metodlar ise çok korkunçtu. Kafkas halkı görülmemiş bir terör ve toptan imha politikasına tutulmuştur. Bugün dahı ana yurtda yasama imkânından mahrum 100 binlerce Kafkasyalı Sibiryâ'da ve mahrumiyet bölgelerinde son derece ağır şartlar altında, ağır işlerde köle gibi çalıştırılıyorlar.

İkinci Dünya Savaşında Kuzey Kafkasyalılar için beliren hürriyet sarısı büyüktü, fakat Almanya'nın çok yanlış savaş taktiği ve politikası yüzünden Kafkasyalıların uğradıkları felâket büyüktü. Almanların Kuzey Kafkasyaya girişi ve savaş anını fırsat bilen Kafkasyalılar, bir çok yerlerde isyan ederek Sovyet idarelerine ve Kızıl Orduya engel olmuş ve kitleler halinde Alman ordusuna iltihak etmişlerdir. Almanya'nın yenilisi binlerce Kuzey Kafkasyalının canından daha çok sevdiği yurtdunu terk etmek zorunda bırakılmıştır. Göç edenler Avrupa'nın muhtelif ve deniz aşırı memleketlerine geçerek alınmamış şartlar içinde yeni yurt edinmek zorunda kalmışlardır.

Mühteflilerin Almanya'yı işgalinden sonra Lienz (Avusturya) Drav nehri kıyısında Kafkas tarihine korkunç bir facia daha ekledi. Önce burada bulunan subayların, güya toplanıya davet edildiği beyan edilerek yalan ve hileli yoldan Sovyet işgal kuvvetlerine ve sonra 28 Mayıs 1945 de subaylardan mahrum kalan 7 binden fazla Kuzey Kafkasyalı Tank ve süngü tehdidi altında zorla Rus işgal bölgesine götürülmüştür. Böylece tarihin korkunç cinayetlerinden biri İngiliz

## KUZAY KAFKASYALILAR HAKKINDA

Çeviren : B. BATIRHAN

Rusların tanınmış büyük şairlerinden A. S. Puşkin 1828 Türk - Rus harbinde Moskova dan Erzuruma giderken KAFKASYA dan geçti. Bu tarihten sonra - Erzurum seyyahati - adı altında yayınladığı eserinde şunları yazmıştır.

1. Çerkesler bizden nefret ediyorlar. Zira, onları meralarından attık, avullarını yıktık ve yaktık. Maalesef çok kabilelerini yok ettik. Onları heran biraz daha dağlara sürdük. Şimdi hak ve varlıklarını korumak için kinle saldırıyorlar.

2. Kama ve kılıç onların bedenlerinin ayrılmaz birer parçasıdır. Çocukları daha konuşmadan önce onları kullanmayı öğrenirler.

3. Artık Rus idaresine girmiş görünen bir çerkes, bir Rus askerine ateş ettiği için yakalanmıştır. - Niçin ateş ettin ? - diye sorulduğunda,

— Silâhın çoktan beri dolu idi, boşaltmak istedim! dedi.

Böyle vakur ve yürekli millete ne yapılır.

### A. S. PUŞKIN'IN - KAFKAS ESERİ - ADINDAKİ ESERİNDEN

Mağrur kafkasyanın kahraman evlâları!.

Dövüştünüz, feci olarak mahvedildiniz. Döküştünüz kanlarınızı, sihirli, zırlı elbiseleriniz, dağlarınız, meşhur atlarınız ve hürriyete olan vahşi aşklarınız sizi koruyamadı. Dedelerinizin sonu da, Batu Han'ın ordularının sonu gibi olacaktır.

Doymadığınız savaşın sesi bir gün unutulacak, Ok ve yaylarınız kullanılmayacak. Artık yuvanıza, geçilmez ettiğiniz derelerimize yolcular korkmadan girecekler, adınız ve savaşlarınız masallaşacak...

(\*) BATIRHAN : Çhangir Cengiz Han, ın torunudur. 13. cu asırda Rusyayı işgal etti. 200 sene devam eden işgal sonunda ve 1480 yılından sonra Ruslar 16. aci asırda Tatarları egemenlikleri altına aldılar. Puşkin bunu kastediyor.

İşgal kuvvetleri tarafından işlenmiş oldu.

Tarih, hürriyeti silâh kullanarak zorla alınan bir milletin hürriyet ve işlikliğine muhtılaka ve er gec kavuşturulmuş göstermiştir. Bu tarihi ve kaçınılmaz tabiat kanununu ve Sovyet Rusya ne de başka bir Devlet durdurabilir.

Kafkas dağları nasıl gururca göklere bakıyorlarsa, her Kafkasyalıda istikbâle gurur ve güvene bakmaktadır.

(BİTTİ)

Gök su içmeme alışkanlığı Çerkeslere susuzluğa dayanma kudretini vermiştir. Susuzluğa bir veya birkaç gün dayanabilirlerdi. Sık, sık savasa giden kimseler için uzun süre susuzluğa dayanmak bir zaruretli.

Derileri sarıkan kimselere sık, sık «Sen insanmısın, yoksa keçi mi?» diye sora-rak alay ederlerdi. Çünkü ancak çok su için keçilerin ekleleri sarıkarı. Hayahı bo-yunca hiç su içmeden yaşayan bir Çerkesse ben de rasladım (Yazının notu) Bunlar-dan biri, bir bambu kamışı kadar sağlam ve çevikti ki bu zat Zarfka komutanı (Arabistanda bir yer ismi) Hasan Hüsnü Aşışanı idi.

Kuzey Kafkasyada yaşamış olan eski atalarının geleneklerinden bazıları ken mübalağa etmiyorum. Onlar her zaman en ideal insanı yetiştirmek için top-lumsal olarak çalışırlardı.

**İÇECEKLER VE DONDURMA (BAKHAŞMA) :** Çerkesler bayramlarda Bak-haşma adını verdikleri özel bir içki içerlerdi. Bu içkiyi yalnız erkekler içerdi. Mutlu günlerde içilen bu içki onların ruhunu yüceltir, asla taşkın hareketlerde bulunmaz, sarhoş olup kendilerini yitirmezlerdi. Kendini kaybetmek yüz kızartıcı bir hareket olarak kabul edilir, bu duruma düşen erkekler, bilhassa genç kızların nazarında çok küçük düşer, tenkide uğurlardı. Bu içkiye alkolt katıldığı da olurdu. Fakat göğünlük bu alkollü içkiyi kullanmazdı. Kullanmaları da kendilerine çok dikkat eder, uygunsuz bir hareketle bulunmamağa azami gayret sarfederlerdi.

**TEMİZLİK :** Çerkesler temizliğe son derece dikkat ederlerdi. Bir savaş an-nında köye hücum olmuş ve bir delikanlı şehit edilmişti. Şehidin kayın biraderi ölü-nün gömülmesi için yardımına geldi. Biraz sonra da ağlayarak evi terketti. Arkasın-dan koşan bir arkadaşı :

— Ne yapıyorsun? Ölümlün arkasından ağlanır mı? Diye sorduğunda aldığı cevap şu oldu :

— Allah karımın belasını versin! Çünkü kız kardeşimi iyi yetiştirmemiş. Bugün ölümlün üzerindeki kirli gömleği görünen muhakkak bizi ayıplamıştır. De-di.

**ÇOK EVLENME (POLY GAMTY) :** Çerkesler arasında bugün dahi çok evlenen nadirdir. Bir erkek için ikinci defa evlenmek ancak eşin karılık görevlerini yerine getirmemesi ((Hastalık sebebiyle) ve çocuk doğuramaması ile mümkündür. Böyle zamanlarda erkeğin karısı kendi yerini alacak birisini bulmak için kocasına yar-dım eder ve evlenmeler tühti anlaşmadan sonra tartışmasız yapılırdı.

Hepsi görevlerini bilir ve yerine getirmekte tiz davranırdı. Boşanmaktansa bu şekilde ikinci bir evlenme çok daha asil bir hareket olarak karşılandı. Boşan-ma enderdi zira karısından ayrılan bir kimse ruhan hasta sayılır, adanı yerine kon-mazdı. Ayrıca arkadaşları ve akrabaları tarafından kutsal evlilik bağını kopardığı sığı duyusuyla hareket etmediği gerekçesiyle aşağı görüldü. Ayrıca karısından ayrılan bir kimse, başkalarının kendi aile kızlarına yüksekte bakmalarına mey-dan vermiş olurdu.

Kocasından ayrılan bir kadına gelince, böyle birisi erkekten daha çok aşağı görüldü. Çünkü böyle bir kadın, aşkını ve haykını, karakterini yeri şeklide tahvil etmediği biri uğruna tehlikeye atmıştır. Bu sebeple kendi düşüşünü bizazat hazırlamıştır.

İşte bu ve buna benzer sebepler dolayısıyla gerek erkek, gerekse kadın; evli-

liklerini sürdürmek için ellerinden geleni yaparlardı. Bu olaya bir misal vereyim : Çerkes erkeği gece evine dönerken arkadaşlarının birisinin evinde ilgi çekici bir toplandı düzenlendiğini öğrendi. Geç vakitlere kadar arkadaşlarıyla toplantıda eğlendi. Eve geldiğinde herkes uyumuştı. Bu arada genç karısınınla kendisine nisbet olsun diye uyutduğu düşüncesine kapılarak onu uyandırdı. Hakaret etti, ağır sözler söyledi, hatta döğü ve evden dışarı attı. Sabah olunca da yaptığına pişman oldu. Annesinden sonra en çok sevdiği halasına yaptıklarını anlatmak üzere git-tiğinde karısını onun yanında ve çok üzgün bir halde buldu. Kalbi yumuşadysada duruma hakını yapmak düşüncesiyle bu hissini ağıza vurumuyarak karısına niçin kendi ailesinin yanına dönmeyip buraya geldiğini sordu. Karısı ise dünyada sade-ce kocasının halasını sevdiğini ve başka gidecek yeri bulunmadığını ifade etti. Bu cevap üzerine karı keca barışarak evlerine döndü ve aralarında geçen bu olay da bir sır olarak kaldı.

İki insan arasında böyle bir aşk, bağlılık, itaat ve karakter kuvveti oldukça sonra boşanmayı kim düşünebilir? Bunun aksi ancak anormal kimseler için dü-şünülebilir. Bütün bu sebepler yüzünden hala da Çerkesler arasında boşanma ve çok kadımla evlenme olaylarına pek az rastlanmaktadır.

**KÖLELİK YOKTU :** Köle değini genellikle kendi toprağı olmayan ve yaşa-mak için başkasının toprağında çalışmak zorunluğunda bulunan kimseler için kullanılırdı. Çerkes dünyasında bildiğimiz gerçek köleliğin kesinlikle yeri yoktu Tanrı bir Çerkesle başkasının kendisi için çalışmasını veya kendisinin alınıp satıl-masını yasak etmişti. Çerkeslerin onurları başkasının arazisinde çalışmaya kesin-likle engel olur, hayatları boyunca böyle bir duruma düşmeğe gayret ederlerdi. Böyle bir yaşantıyı onlar köleliğin çekilmez bir yükü olarak kabul ederlerdi. Bu amaçla onlar gerek kuzeyde gerekse güneyde devamlı olarak savaşlıkları düş-manlarının topraklarında oturmak istemediler. Bunu hürriyetleri için büyük bir tehlike olarak gördüler. Onların görüşlerine göre topraksız bir kimse köleden başka bir şey değildi. Geleneklerine göre para için başkalarının emrinde çalışın veya onları emriyle hareket eden kimse köle idi. Birçok İslâm memleketlerinde toprak sahiplerinin topraklarında ortakçı olarak çalışan kimseler Çerkesler naza-rında köleden başka birşey değildi.

Çerkes kızlarına gelince, onlar toplum tarafından daima baş üstünde tutul-muş, en büyük payeyi kazanmışlardı. Köleliğin ne olduğunu bilmezlerdi. Esir pa-zarlarında sık, sık görülen uzun boylu, sarımsın ve güzel kızlar büyük bir yanlışlık eseri olarak Çerkes zannedilmişlerdir. Profesyonel kız tacirleri Güney Kafkasın Çerkes olmayan bölgelerinden kızları eğitir, bunlara çerkesçe öğretir, Çerkes ge-leneklerine göre yetiştirir, evlenecek çağa gelince de gemilere doldurarak esir pa-zarlarına sevkederlerdi. Bunların fiatı çok yüksekti. (Ayrıca Çerkesler arasında yetişip Çerkes di, gelenek ve göreneklerini tamamen benimsemiş birçok kim senin Çerkeslerin şöhrat ve itibarlarından faydalanmak amacıyla kendisinin Çer kes olduğunu söylediği çok görülmüştür.) (1)

İslâm memleketlerinde prensler ve soylu ailelere mensup pekçok kimse güzel-likleri, zenginlikleri ve ailelerinin yüksek mevkilerde bulunmaları sebebiyle Çerkes kızlarına evlenirdi. Bu tip evlenmeler sonucu doğan çocuklar çok zeki ve gör-gütlü olurlardı. Bu da Çerkes analarının çocuklarını iyi yetiştirmelerinin ve Çer-kes terbiyesinin bir sonucuydu.

İşte bu tip evliliklere bakarak bazı halk tabakası gerçeğe aykırı olarak prens-lerle evlenen iyi yetişmiş Çerkes kızlarına köle gözüyle bakmıştır.

(1) Dergi yazı kurulumun ilavesidir. (Devamı var)

Çeviren : BEK SULTAN BATIRHAN

Milattan önce 6-5 ci asırlarda Taman yarımadasıyla Karadenizin Anapa, Novrosiski kısımlarıyla Kuban bölgesinin aşağı dolaylarını SIND, ler işal ediyorlardı.

Herodot (M. Ö. : 5 asır) tarihinde Taman yarım adasının asıl yerli halkı ile (Sindler.) Yunan kolonileri arasındaki sıkı münasebetlerden bahsetmektedir. Milattan önce 5. ci asrın ilk yarısında (Sindo-Meotlar) SINDİKA adı altında bir devlet kurmuş ve bu devlet yaklaşık olarak 100 yıla yakın bir süre yaşamıştır. Tarım ve balıkçılıkla uğraşan Sindo-Meotlar ayrıca sanat alanında büyük ilerlemeler göstermişler, Bosfor devleti (Eski Yunan : B.B.) ile Güney Ural düzlüklerinde yaşayan Sarmatlarla ve maverayı Kafkasyadaki topluluklarla ticari ilişkiler kurmuşlardı.

Sindika devletinin kralları kendilerine mahsus Sikke (Para) bastır-  
mış ve Yunan alfabesi esaslı üzerine de yazı kurmuşlardı. Fakat bu dev-  
let kendilerine kemşu çok kuvvetli ve savaşçı uluslarla çevrili oldukların-  
dan bağımsızlıklarını sürdürüyorlar M. Ö. : 4 asır da Bosfor devletine  
iltihak zorunluğunda kaldılar.

M. Ö. : 3 cü asır başlarında güney Rusya ovalarında Sarmatların mey-  
dana çıkması ve İskitlerin Kırmında toplanmaları üzerine Bosfor devleti-  
nin durumunu güçleşmiş, İskitlerin devamlı sürette Bosfor devletini tazyik  
etmeleri ve ağır vergiler talep etmeleri sonucunda da Bosfor kralı 5. ci  
Perisad (M. Ö. 109 yılında) Bosfor devletinin yönetimini Pontus kralı 6. ci  
Mitridat Eypatora devretmiştir.

M. Ö. 2 ve 1. ci yüz yıllarda Kuban ve kuban ötesi bölgelerini Sar-  
matlar işgal ediyorlardı. Yunanlılarla sıkı ilişkiler kurmuş olan ve kültür  
seviyeleri Sarmatlardan üstün olan Sind, lerin Sarmatlar tarafında asi-  
mile (eritilmesi) edilmesi mümkün olamadı.

M. Ö. 1. ci asır sonlarında ise Kuzey batı Kafkas düzlükleri Sarmat-  
lara akraba olan Alanlar tarafından istila edilmiş durumdaydı. Alanlar  
kısa bir süre içinde Sarmatları egemenlikleri altına almış, büyük ALAN  
BİRLİĞİNİ kurarak bu birliğe Sindo-Meotların devamları olan toplum-  
ları zahiren de olsa-da dahil etmişlerdi

4. cü asrın ikinci yarısında Kafkas sıra dağlarının sırtlarında Hunlar  
göründüler. Hunlar Alanları yenilgiye uğratarak Taman yarım adasını  
ele geçirmiş, Kerg boğazından Kırımı geçerek Bosfor krallığının başkenti

YAZAN : Ömer BEYGVA

Ne sanattan anlarım, ne yapmaya vaktim var ;  
Milyonlarla haykırış sesi duyan gönlüm var.  
Susulduka barış var sanan hakim insanlar  
Bilsinler ki mazlumna hak haykırın sesim var.  
Zülümün, evet, yumruğu adalesiz emri var ;  
Biliniz ki benim de yılmaz savaş ruhum var.  
Zülmüne sonsuz kinim var, savaşmaya azmim var,  
Adalete susamış mazlumlara vadin var.  
Yapıcı Ra aslından benim ölmey ruhum var.  
Prometemden aldığım diriltici ateş var.  
İnanım var, Hakım var; Haksızlığa kinim var ;  
Zülüm hüküm sürdükçe susmamaya andım var.  
Gürliyorum lav gibi, volkan dolu içim var ;  
«Kahr olsun zülüm!» diyen ihtilâlcî sesim var.

( 1 ) **ABREK :** Düşmana karşı çete savaşçı yapan milliyetçiler, gerillacı.

Pantikane'yi tahrip etmişlerdir. Bunun üzerinedir ki Bosfor devleti bir  
daha belini doğrultamamış ve tarihe karışmıştır.

Sindo-Meot kabileleri kısmen Hunlar tarafından imha, kısmen de  
Kuban ötesi dağlara alınmışlardır. Buralarda yapılan arkeolojik araştırma  
ve kazılarda 4-6 cı asırlara ait kalıntı ve izler bulunmuştur. Öte yandan  
Batı Kafkasyadaki Sondo Meot kabileleri kendi varlıklarını koruyabili-  
mişler ve sonraları da ADIĞE genel ve birleşik adı altında toparlanıp ta-  
rih sahnesine yeniden çıkmışlardır. Adigeler akrabaları bulunan Abaza  
ve Ubih'lerle birleşerek Kafkasyanın esas yerli halkını teşkil eder ve dil-  
leri müşterek Adige-Abaza bölümünü teşkil eder.

Bizim devrimizin başlangıcında ise Adigeler arasında Sinda, Ker-  
ket, Foret, Pres, Fatey ve başka isimlerde kabileler yaşamakta idiler.

Bu yazılanlardan anlaşılıyor ki Abaza ve Adigeler diğer Kafkaslı  
kabilelerle birlikte kuzey Kafkasyanın en eski halkını teşkil etmektedir-  
ler. Onların bakiyeleri çeşitli baskı ve yollarla göç ve nakillere rağmen  
hala oralarda yaşamaktadırlar.

NOT : «KABARTEYLERİN ESKİ TARİHİ»

E.J. KRUPNOF'un 1960 yılında Moskova'da yayınlanan «Kuzey Kafkasyanın Eski Ta-  
rihi» adlı eserinden özetlenmiştir.

## PROF. AYTEK NAMITOK, UN MEZARI YAPTIRILDI

Büyük bir memnuniyetle öğrendiğimize göre Kuzey Kafkasyalı Prof. ve devlet adamı AYTEK NAMITOK'un mezarı Amerikadaki ve İstanbuldaki hemşehrilerinin elbirliği sonunda yaptırılmıştır. Bu konuyla ilgili yazı ve fotoğraflar aşağıdadır.

Dergimiz bu hayırlı teşebbüse önderlik eden hemşehrilerimize teşekkürü borç bilir.



Merhum Prof. AYTEK NAMITOK'un Mezarı

## KAFKASYA KÜLTÜREL DERGİ MÜDÜRLÜĞÜNE

Amerika'daki hemşehrilerimizden Kerim Arı'nın tavassutu ile Hüseyin Hababı tarafından verilen para ve hemşehrilerinin de teşebbüsü ve emeğiyle İstanbul'da Karacahmet Kabristanında meftun bulunan Prof. AYTEK NAMITOK'un aile mezarlığı yaptırılmıştır.

Prof. AYTEK Namitok'un aile mezarlığının yaptırılması için teberruda bulunan HÜSEYİN HABABU, aslen Kafkasyanın Penejukay avulundan ve Prof. AYTEK Namitok'un aynı köyünden vefakâr bir hemşehridir.

Hüseyin Hababı'nun bir yazısı ile şahsi resmini (1) ve yaptırılmış olan Prof. AYTEK Namitok'a ait aile mezarlığı resmini Kafkasya Kültürel Dergimizde basılmak ve nesredilmek üzere gönderiyoruz.

Hüseyin Hababı'nun ve Kerim Arı ile diğer emeği geçenlerin fedakârlık ve hemşehri severliğini tebrik, takdir ve Kafkasya Kültürel Dergi'nizde neşri ni rica eder candan bağlılık ve teşekkürlerimizi bildiririz.

Müteveffa

## B. BATIRHAN - YILDIZ OKYAY TLIFIJ VE IDEAL ARKADAŞLARI

(1) Hüseyin Hababı'nun resmi kılışesi alınmadığı için bastırılmadı.

## HÜSEYİN HABABU VE MEKTUBU

Amerika'da Paterson şehrinde yaşayan hayırsever hemşehrimiz Hüseyin Hababı, oradaki Çerkes Yardımlaşma Derneği idare heyeti dâimi azasıdır. Derneğin bütün hayırlı teşebbüslerine her zaman önyak olur. Rahmetli Prof. AYTEK Namitok'la aynı Penajukay köyündendir. Bize gönderdiği mektubunda aynen şöyle yazıyor.:

«Rahmetli bizim AYTEK hayatı boyunca Kafkasyayı seven ve O'nu haricte tanıtmaya gayret eden kültürlü alim bir Adige idi. İkinci Cihan harbinden sonra harap olan ve yoksullukla inliyen Almanyada biz hemşehrilerini bir araya toplayarak varlığımız ve varoluşumuzu temin eden de O idi. Bizleri baba nasihatleriyle okşuyarak himaye eder, nasihatlar da bulunur ve bizlerden hiç ayrılmıyarak bu ağır zamanı ve güç şartları bizimle paylaşırdı. Her vesile ile Kafkasya sevgisini bizlere aşılayan O idi. Bizler de, Kafkasyaya şük olan büyüğümüz bu büyük alim AYTEKİMİZİN nasihatlerine harfiyyen riayet ederdik. Zaman oldu bizi okşardı, zaman olurdu nizam ve adetlerin haricine çıkıncaları azardı. Böylece her zaman bizi düşünür ve iyiliğimiz için çalışırdı.

Çok memnunum ki, hemşehrim AYTEK'in mezarının yapılması için sarfedilecek masrafın ödemesi bana nasip oldu, bahatiyârım. Bunu ben gökdanberi düşünüyör ve azası olduğum derneğe birgok defalar tavsiyede bulunuyordum. Ne aciki derneğin idare heyeti bu meseleyi halletmiyor du. Hele son zamanlarda cemiyetde vuku bulan anlaşmazlıklar buna mani oluyordu.

AYTEK Namitok'un aile mezarlığını yaptırılmasına tavassutla bu işi üzerine alıp tamamlanmasında yardımcıları olan hemşehrilerim Beksul-tan Batırhan, Kerim Arı ve müteveffa şehit Yıldız Okyay TLIFIJ ve ideal arkadaşlarına candan teşekkür eder ve sevgilerimi yad ile arz ederim..

(Amerika - 1966)

### DERGİMİZE YAPILAN YENİ BAĞIŞLAR

Izmir'den Sayın Makbule Sengüç .....	100.-TL
» » Doğan Açı .....	40.
» » Nuran Açı .....	40.
» » Rezan Açı .....	40.
» » Renan Açı .....	40.
» » Alp Arslan Açı .....	40.
Bergama,lı Tüccarlar'dan Sayın Ahmet Varde	
İkinci Defa Olarak	100. TL

Toplam : 400. TL

BAĞIŞTA BULUNMUŞLADIR. KIYMETLİ HEMŞEHRİLERİMİZE YARDIMLARINDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ.

YAZAN : T. Tallok

ÇEVİREN : E. Aşuevba

Ubuahlar bugünkü S.S.C.B dedi Abhazlara dil, gelenek, görenek bakımından sıkıca bağlıdır ve yeri Kafkas halklarının bu gurubunu içinde karaktersistik bir durum gösterirler. Kafkaslı bir topluluğu beraber arazi durumunu, ekonomi, politika ve dili özelliklerini bakımından birçok kollara ve bölümlere ayırmışlardır Bunların arasında Vardan (Vardane), Saşi (Sashe), Kız (Khize), Subaşı (Subashi) vealan (Alan) diye adlandırılan kabileler vardır. Vardan ve Saşi kabileleri diğerlerine göre daha ilerlemiş, Vardan ve Saşi ırmaqları arasındaki ekonomik verimliliği topraklara yerleşmiş olmaları sebebiyle de ekonomik bakımdan çok ileri giderek bilhassa tarım ve bahçevanlık bilgisine sahip oldukları görülmüştür.

Ubuahlar Karadeniz kıyısında Kostia (Kamış) nehriyle Saki nehirleri arasındaki bölgede yaşadılar. Batı sınırlarında Dziget (Sadzi) lere ve Abzepsılara, bugünkü Gagra ve Soçi dolaylarında yaşayan Abhazları; Batıda, kıyı boyunca Psada nehrine kadar olan bölgeyi ellerinde bulunduran Şapsuğlara komşu idiler. Kuzeylerinde ise (Abadzekh) ler bulunuyordu. Ayrıca kuzey eğitimlerini Beylaşa nehri ile Psij nehri arasındaki sıradağlar kaplamıştı. Geçen asrın ortalarında çarlık Rusyasındaki Ubuahların gerçek sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber bunların mevcudunun 40 - 50 bin civarında olduğu yine Rus kaynaklarında belirtilmektedir.

Çarlık Rusyası Türkiyeye girmek istemediği sürece 1830 yılına kadar Ubuahlarla Rusya arasında ciddi bir anlaşmazlık ve çatışma olmadı. Ancak 1829 Erdine antlaşmasıyla Türkiye Rusyaya Karadeniz kıyılarındaki haklarını devredince Ruslar batı Kafkasya üzerine ciddi hareketlere giriştiler. Bu amaçla 1830 yılına kadar taramanlanmış olan planlar bu andan itibaren uygulanmak üzere ortaya konmuş ve Abhazaya sahillerinin alınması, Sohum ile Anapa arasındaki toprakları ulaştırmanın gerçekleştirilmesi ve dolayısıyla «Abhazya seferi» ele alınmıştır.

Paskeriyç tarafından tasarlanan bu plan general Gesse tarafından 1830 yılında 2000 kişilik biravda ve süvarinin Reduk-Kaleden Sohum, a ki sonra bunların bir kısmının Gagrada çıkartma yapması, geri kalanlarının da Sohum, dan İkini (Lykny) yoluyla Pitsunda'ya gönderilmeleyle uygulanmaya başlandı. Abhazya kıyılarında birkaç yeri ellerinde bulundurmalarına ve askeri alanda önemli bir hazırlık yapmalarına rağmen Ubuahlar Rus silâsından geçici olarak kurtulmuşlardır.

Bununla beraber Ubuahlar çar kuvvetlerine karşı diğer Kafkaslı kavimlerle işbirliği yaparak Sadzide birlikte çarpışmışlardır. General Gesse tarafından kurulan Gagra tahkimatını 1830 yılında bozanlar Ubuahlardı. Yine 1830 yılında Gen. Eminnuel tarafından Georgievskoe, Afonsko ve Alekseevskoe tahkimatına karşı Kuban bölgesinde Şapsuğ, Natuhay ve Abadzekhlerle birlikte çarpışmışlardır.

Kafkasya'daki Rus ordusu 1831-1836 yılları arasında Karadeniz kıyılarında ilerlemeye çalıştı ve güneyde Gagra, kuzeyde ise Anapa ve Gelenzki elde tutmakla yetindi. Bununla beraber Ubuahlar 1837 yılında Kafkasyayı ziyaret eden Çar I. Nikolai'nin emriyle Ruslarla yüz yüze geldiler. Ruslar Karadeniz kıyısı boyunca yeni tahkimatlar yapmaya koyuldular. Bu tahkimatların yapıldığı Golovinskoe, Navaginskoe ve Suyatoidukh sehipleri Ubuahların ellerinde bulunan topraklardaydı. Bu olay Ubuahların Osmanlılarla olan ilişkilerine öldürücü bir darbe indirdi. Artık topraklarının Ruslar tarafından işihsali gün meselesiydi. onun için bu olay topluca protestolarına sebep oldu, işgal kuvvetlerine karşı amansız bir savaşa girişmişlerdi ki bu olaya şaşmamak gerekirdi. Ubuahların ana vatanlarında Rus

kuvetlerine karşı gösterdikleri direnme o kadar tesirli idi ki Rus komutanı yukarıda bahsedilen üç gurubundan uzaklaşmak ve işihsali tasavvurlarından geçici bir süre için de olsa vazgeçmek zorunluluğunda kaldı. İçerilere şirmektense kıyı bölgelerini ellerinde tutmak ve daha önce yaptıkları tahkimatları savunmak zorunluğuna duymuşlardı. (1)

Ubuahların askeri teşkilatı Gen. N. Dubrovın (Çar hükümetinin tarih uzmanı) tarafından şöyle tarif olmaktadır: «Sefer başlamadan önceki durum: Ubuahlar önce bir önder seçtiler. Bu kimse cesaretiyle ün salmış ve sivrilmiş birisi olmalıydı. Ubuahlar sefer boyunca liderlerine tam anlamıyla bir bağlılık gösteriyorlardı. Lider kendi insiyahını kullanmakta ve düşüncelerini önceden kimseye açıklamayıp, açıklamamakta tamamen serbest bırakılmaktaydı. Ermindeki kuvvetlerine hiçbir şey söylemediği halde onlara arzularını bir vadede bulundukları hissi tamamen belliydi. Seferi durumunda sadece ihtiyaçları ve gocukları yer almazlardı. Seferle katılan her ferd gerekli yiyecek ve giyecekleri yanlarına alırdı. 800-3000 kişilik bir birlik meydana getirilince önder toplandı yerine gider, erzak ve yiyeceklerin kontrolünü yapardı. Kontrol sonunda kuvvetler ileri ve geri kuvvetler olmak üzere ikiye ayrılırdı. Aynı köyden gelenler 10-100 kişilik guruplar meydana getirilirdi. Her gurubun ayrıca guruba komuta eden, fakat bütün direktifleri önderden alan bir başkanı bulunurdu. Ubuahlar iki sıra halinde yürüyüşe geçer, harekete geçme girişir ve gün doğuncaya kadar devan ederlerdi. Önder yani komutan kuvvetlerini 3 e ayırır. İlk iki kısım en kuvvetli ve en seçkin kişilerden meydana getirilir ve hücumu bunlar yapardı. İhtiyar, çok genç, aşçı vs. gibi kimselerin bulunduğu kısım üçüncü ve yedek kısım teşkil ederdi.» (2)

Ubuahların Berzek ailesi Ruslara karşı mücadelede askeri ve politik liderlik yapmışlardır. Askeri akınlara çoğunlukla Berzek ailesinden olanlar önderlik ederlerdi. Ünlü Hacı BERZEK bu ailedendir. Hacı Berzekin ortoktesi yalnız Ubuahlar arasında değil bütün Kafkasya'da tanınmış ve hatta Ruslar onun başını getirenlere para vadetmişlerdi. (3)

Kafkas mücadelelerinin basından beri Hacı Berzek yalnız Ubuahların topraklarını savunmakta kalmamış, bütün Kafkasyanın Ruslara karşı birleşik bir savunma sistemi kurmada ilziminu savunmuş ve bu yolda hazırlıklar yapmıştır. Ubuahlar 1837 yılında Şapsuğlarla birlikte Vulan nehrindeki Mhaliovscoe tahkimatlarına saldırmışlardı. Ayrıca Abhazların Abzıpsı kabilesiyle birlikte çar kuvvetlerine karşı gelmeğen Sadzi (Dziget) leri tehdit ettiler. Pskhur, larla birlikte, Sohum-kale, yi tehdit eden Pabal ve Dal, kuvvetleri üzerine öncülerini yolladılar. (1839)

Çar istilaclarının saldırılarını karşı birleşmek zorunluğunu duyan batı Kafkas halkının kalbini bu hareketler sempati buldu. Bu hürriyet hareketleri ne yazık ki 1840 yılının yazında çok kötü bir mahsul alınmanın, uzun ve sert bir kış mevsimi yaşamanın sonucunda hayvanların açlıktan ölmeleri ile yarıda kaldı. Kıyı bölgelerindeki Rus tahkimatlarının engel olması sebebiyle Osmanlılarla olan temaslar kesilmiş, ticaret yapılamamış ve azgın Rus istilacların baskılarına da yanamayan Ubuahlar 1840 yılında 6 hafta süren bir başkaldırma sonunda 4 Rus tahkimatını ele geçirmişlerdir. (Tazarevskoe, Golovinskoe, Velyaminskoe ve Mi-

(1) A. Fadaev : «Ubykhi ve svobodnoelnom dvizhenii na zapadnom Kavkaze» (Batı Kafkasyada Ubuahların hürriyet hareketleri). Istorichesky spornik, S.S.C.B bilim akademisinin tarih komisyonunun gelişmeleri No: 4 Moskova - Leningrad, 1935 sayfa 142 - 144 ve F.A. Sheherbina, Kuban Kazak ordusunun tarihi, Cilt 1 - 2, Ekaterinodor, 1910, sayfa 251

(2) N.F. Dubrovın, İstoriya voynyi vladychesiva Russkikhna Kavkaze (Rusların Kafkasya'daki savaş ve taktikleri tarihi.) Cilt, 1, Kitap 1, S. Petersburg 1871 sayfa 254 - 257.

(3) Aynı eser

hallovskoe.) Bu tahkimatların ele geçiriliş taktiği önemli sebebiyle açıklanmağa değer. Ubuhtar (Truvanlıyan Tanka atı) oyununu Lazarevskoe kalesini zaptedi. Hişinde uyguladılar. Şögen Musa'yı bu kaleye hücum etmeden 3 ay önce sanki Ubuhtarın mezaliminden kaçmış gibi gösterip kaleye soktular. Ruslar Musayı bir mülkeci gibi kabul edip saygı gösterdiler. Fakat o kalenin bütün zayıf ve hücum edilecek noktalarını öğrenmiş ve hücumdan bir gece önce de kalenin kapılarını dışarıda bekleyen 1200 kadar Ubuht, Şapsug ve Natukhaya açıldıktan sonra dışarı kaçmıştı. Taarruz 184 Rus subayının esir veya ölü olarak ele geçirilmesiyle ve üç saat zarfında başarıya ulaşmıştı. Bu kalenin ele geçirilişi uzun mesafelerin top ateşiyle kontrol altında bulundurulması bakımından da önemlidir. Savaşın bu kısmında Ubuhtarın kullandıkları diğer taktikler arasında şu hususlar önemlidir: Savaş kaesten Şapsuğ bölgesinde başlamış, Ubuht topraklarında sesizlik hüküm sürmüştür. Bunun sebebi Şapsuğlarla Ubuhtar arasında birlik olmadı, Şapsuğ bölgesinde başlayan savaşın o bölge halkı tarafından ve yalnız kendi halk ve toprakları için yapıldığına düşman inandırılmaktı. Lazarevskoe kalenin zaptı ile ayrıca daha berberle olan diğer Rus kalelerinin Rusyayla olan irtibatları kesilmiş ve bu kalelerde bulunan askerlerin % 50-75 nin iskorpit hastalığına tutulmuş olmaları sebebiyle de (Ubuhtar bunu da biliyorlardı.) bunların daha fazla dayanması yacakları göz önünde bulundurulmuştu. Yine bu kalenin sükkütü savaş bölgesinde bulunan ve mütereddit olan yeni halkın bir anda ayaklanmasına yol açmıştı. Yalnız bu harekatta birtakım önemli hata işlenmişti ki o da Dağıstanda Ruslarla aman-sız bir mücadeleye girişmiş olan İman Şamıl ile hiçbir irtibat kurulamamış olmasıydı.

Ubuhtarın bu zaferi ne yazıkki uzun sürmedi. Bundan sonraki mücadelelerinde onlar (Abedzelher de dahil) diğer Kafkaslı kabilelerden yardım görmediler. Sadece Şapsuğ ve Natukhaya'lar birlikte mücadele ettiler.

Ubuhtarın bu savaşlardaki önderlikleri Rus hükümetinin dikkatinden kaçmamış, yerli rus kuvvetleriyle Gen. Palevsky ye iltihada bulunulmuş ve generale biz zat Ubuhtarın topraklarında harekate girişmesi omronularak «Bütün mahsul ve hattıyklarının imhası» hususunda kesin emir verilmiştir. Palevsky savınma bakani CHERYSHEV'e yolladığı raporda yapılmışi gerekenleri aynen şöyle yazmıştı: Ubuhlara karşı daha azimkar hareket... Ubuhtar Dzigeth, lerle birlikte oldıgları sithrece abhazıyayı çok zor elde tutabiliriz. Bu sebeple önce diğer kabileleri tam bir itaat altına almak, sonra da Dzigeth, lerle Abhaz kuvvetlerini birleştirerek kendi kuvvetlerimizin desteğiyle Ubuhlara karşı harekate geçmeliyiz.» (4)

Saldırgan Ruslara karşı girişilen hareket diğer Kafkaslı kavimlerle işbirliği edilememesi sonucunda çabuk eridi. Bu arada Ubuhtarla daha önceleri işbirliği yapan ve asıl Kafkas bölüminin kuzey yamaçlarında oturan Şapsuğlarla Natukhaya, lar da pasif kaldılar Ayrıca diğer Kafkas kabilelerinin 1845 Martında tankimatlara karşı başlayan hareketleri savaşın sona erdiği düşüncesiyle durmuştu. Birtakım kuvvetlerin yokluğu ve hareketin duraklaması çar kuvvetlerinin 1840 Şubat ve Mart aylarında yeniden harekate geçmelerine sebep olmuş ve Veiyamnikoe ve Lazarevskoe kalelerinin harabeleri Mayıs ayında yeniden işgal edilmiştir. Buralardan imtkam seferine girişen Ruslar Psejvape nehri boyunca ilerlerken 13 Şapsuğ dağ köyünü yakıp yıkmış, ekili toprakları ve bağları yok etmişlerdi. Ruslar yeni saldırılarında Ubuhtarı yalnız buldular. Artık Şapsuğlar yoktu... Başlarının yitme Hacı Berzek oldıgı halde bu sefer de güney-doğu Kafkas kabilelerinin yardımını (Sadzi(Dziget), Ahıçpı, Aibga, ve diğer Abhaz kabileleri) sağ lamaya çalıştılar.

(4) A. Fadev - Aynı eser sayfa: 134 - 149

(Devamı var)

## KUZEV KAFKAS ATA SÖZLERİ

Derleyen : K. A.

Erken Kalkana tay bağışları.

Eskileri methet, fakat yenilerini seç!

Evde tartışmalar yapılrken, toplantıya gidenler döndüler.

Fare sığamıyacağı deliğe bir de kuyruğuna kabak takarak girmek istemiş.

Geleneklerine bile yenilmeğe meydan verme!

\* Geline biraz minnet etmesen sana bakmaz.

Geyiği görmek, yakalamak demek değılidir.

\* Gerçek erkek karısına saygı gösterir, ancak pısrık erkeklerinki karılarını döverler.

Geyik doğurduğu yeri terkmez.

Gönül istemeyince göz bakmaz.

Güveninsen yerinde sayar, güvenmezsen yükselirsin.

Harmamı nekadar döğersen döğ, zahire çıkmazsa sonu kılıktır.

\* Hiç kimseyle değışemiyeceğın ve evlenemiyeceğın iki gözün ile anan, dir.

Hiç kız kardeşi olmamaktansa kör bir kız kardeşe sahip olmak daha iyidir.

Hiç olmamaktansa serçe parmak büyüklüğünde bir mirasa konmak daha iyidir.

İnek buzağısını çığnemez.

İyi adamın suçu ardında, kötü adamınki anında olur.

İyiliği az, kötülüğü ise çok.

İyice hazırlan, toplantıya ondan sonra git!

Kalp deli ise, eller de cesurdur.

Keçi, kuzu doğumaz.

Kedi olmayan evde fareler civrit atar.

Kedinin erişemediği et, kedi için kokmuş ettir.

Kesilecek odun, balta ininceye kadar nefes alır.

Kılıç alındayken «Annel!» diye bağırılmaz.

\* Kızların budalalığı güzel delikanlı aramalarındadır.

\* Kızı kaçıracaklar diye korkuttular, kız kaçınca korkudan kurtuldu.

Korkak kurşuna hedef olur.

Korkmazsan, pısrık olmazsan sen de yükselirsin!

Korkmazsan, pısrık olmazsan sen de yükselirsin!

## İSTANBUL RADYOSUNUN OLUMLU BİR TEŞEBBÜSÜ

İstanbul radyosu programlarında esir milletlere yer ayırmış bulunmaktadır. Her onbeş günde bir Salı günleri saat 20.30 ile 21 arasında Rus mahkumu müslüman milletlerin temsilcileri ile onların kurdukları dernek yöneticileri Esir milletleri, onların tarihi ve göç sebepleri hakkında aydınlatici konuşmalar yapmaktadırlar.

Handwritten notes: *Handwritten notes: cilt 2. 50624 1966 Soy 2 212*

**ÖLÜMÜNÜN 74. CÜ YILI DOLAYISIYLA**

Yazan : İzzet AYDEMİR

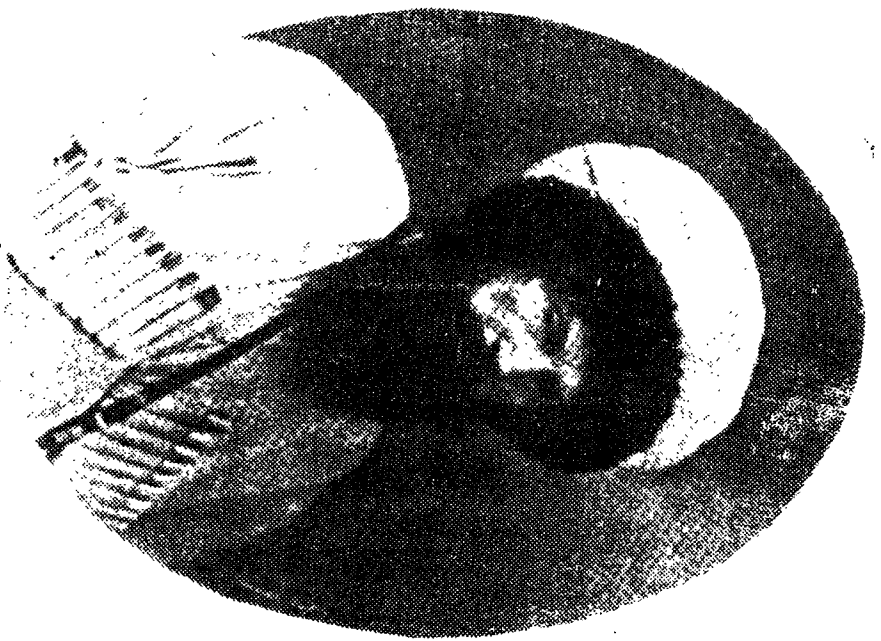
**İMAM ŞAMİL**  
(1797 - 1871)

Her millet kendi içinden yetiştirdiği büyük adamlarının kişiliği ve büyüklüğü hakkında eserler meydana getirir, diğer milletlere onları tanıtmakta büyük bir kıyvar duyar. Bütün insanlığın oy birliği ile (Büyük Adam) (Büyük Kumandan), (Büyük Yazar)dedikleri pek az kişi vardır. Gerçekçi söylemek gerekirse İman Şamilimiz işte böyle bir insandır. Onun hakkında o kadar eser yazılmış, o kadar söz söylenmiştir ki biz burada değil söylemenleri, onun hakkında yazılan eserlerin isimlerini bile yazamakta bitiremeyiz. Fakat ne yazık ki bir Kuzey Kafkasyalı olarak pek çoklarımız bu büyük insan hakkında çok az ve kulaktan dolma şeyler bilir, onun kişiliğini belirten pek çok eserden habersiz yaşarız. Maalessen onun hakkında en büyük eserler de yabancılar ve hatta bizzat Kuzey Kafkaslıların düşümleri tarafından yazılmışlardır.

İman Şamil hakkında kısaca bilgi vermekle yetinirken okuyucularımızdan bu büyük insanı iyice anlayabilmeleri için onun hakkında yazılanları okumaları nun önemine dikkatlerin çekertiliz.

Çerkeslerin Lezgi dalından olan İman Şamil Kuzey Kafkasyanın Gimri aulunda ve 1797 yılında dünyaya geldi. Babası Dengâ ailesine mensup molla Muhammeddir. Doğumunda ismi Ali iken hastalıklı, gelimsiz olduğundan ismi değiştirilerek Şamil konmuştur. Gençliğinde Zeki, çevik, atak bir karaktere sahip, uzun boylu ve keskin bakışlıydı. O devirde Dağüstünde yerleşmiş olan İslam sistemine uygun bir öğrenim görmüş, Gazi Muhammet molladan ders almıştır. 1831 yılında Ruslarla yapılan bir garpışma sonunda Gazi Muhammet Molla ve askerleriyle birlikte Gimri, de kuşatılmış, başta Gazi Muhammet Molla ve bütün askerlerin şehit edilmesine rağmen o, büyük bir cesaret ve kurnazlıkla göğsüne saplanan bir düşman mızrağını çekip çıkararak ve onunla karşısına dikilen Rus askerini öldürerek muhasaradan kurtulmuştur.

Bilhassa İmanlığa yükseldikten sonra (19 - Şubat - 1835) Ruslara göz açtırmamış, tam 39 sene düşmanlarına kan kusturmuştur. Onun büyüklüğü yalnız askeri alanda olmamış, o devlet adamlığı sahasında da büyük bir yönetici olduğunu ispatlamıştır. İslam prensiplerine dayanan yönetimi sonunda Kuzey Kafkasyalıları birleştirmeye başlamış, onlara gerek sağlığında, gerekse ölümlünden sonra bir milli birlik, bağımsız bir devlet yaratma idesini açlamıştır. Yalnız kendi kuvvetine güvenerek ve bütün gücünü ortaya dökerek sürdürdüğü hüriyet mücadelesine ancak son kurşunun atıp, aktıcağı bir damla kanı kalmadıktan sonra son vermiştir.



**İMAM ŞAMİL**

6. Eylül, 1859 yılında Günüpte teslim olduktan sonra Petersburga, oradan Kalugaya, on sene burada kaldıktan sonra da Kieffe nakleldi. Rus çarı 2. ci Nikola, dan büyük saygı gördü. Artık yaşlanmaya ve gücünden kaybetmeğe baklayan Şamil Çar Nikoladan dini görevini yerine getirmek üzere Hicaza gitme müzadesi istedi. Çar Nikola tereddütten sonra Şamil'in arzusunun kabul etti ve büyük kahraman 40 kişilik maiyetleriyle ve özel bir vapurla İstanbula geldi. İstanbulda başta padişah Sultan Abdülaziz olmak üzere Osmanlı imparatorluğu devlet adamları ve görülmemiş bir kalabalık tarafından karşılandı. Bu arada Sultanın Şamile büyük ilifatlardan sonra «Benim aziz ve büyük misafirimi!. Gerek size, gerekse ailenize benim ve hükümetimin yapabileceği en büyük yardım nedir? Arzularınızı yerine getirmek bizler için büyük bir şeref olacaktır.»

## FOLKLOR :

Çerkesçeden Çeviren :

Refik HIZAL

Yazan :

İzzet AYDEMİR

### NART ŞEBATNOK

Sözü üzerine Büyük İlder için çekmiş ve gayet üzgün bir şekilde: Siz bana yardım elinizi orada (Kuzey Kafkasyada) uzatacaktınız! Haca gitmekten başka hiçbir arzum yoktur.» Cevabını vermiştir. Osmanlı donanmasının refakatinde İskenderiyyeye gönderilen İmam, orada Mısır donanması ve Hidiv İsmail paşa tarafından karşılandı. Mutlu bir tesadüf eseri olarak Fransızlara karşı büyük zaferler kazandı. Mutlu bir millî kahraman Emir Abdülkadirde Mısırdaydı. Hidiv her iki İslam liderini birbiriyile tanıştırmıştır.

Mısırda daha fazla kalmayan Şamil oradan Hazreti Muhammedin kabrini ziyaret amacıyla Medineye gelmiş, Çerkes naiyet erkanyla kabre gitmiş, kabrin önünde saygı duruşunda bulunup dua okurken kabirden uzanan eli öpmüş ve heyecanından bayılmıştır: (1) Baygın halde bir eve kaldırılan Şamil fazla yaşamıyarak ve altı ay içinde mesane hastalığından, vefat etti. (4 Şubat. 1871)

Şamil'in vefatı bütün İslam dünyasında büyük yankılar yaptı. Gusuul töreninde Şeyhül - Harem müşir Hafız paşa hazır bulundu ve büyük ölünün suyunu bizzat döktü. Cenazesi yıkanırken büyük mücahidin vücudunda tam 19 büyük yara izi sayıldı ki bunlardan birisi göğsünden girip sırtından çıkan süngünüdü...

Haremî Nebevide kılınan namazından sonra vasiyeti üzerine Al Resul'ün yakınında bir tepeciğe gömülmüştür. Ne yazık ki bugün büyük ölünün mezarı da yoktur. Çünkü Vehabîlerin Medineyi işgalleri sonunda diğer mezarlarla birlikte Şamlin de mezarı yerle bir edilmiş, mezardan arta kalan mezar taşı da zamanla kaybolup gitmiştir.

Tanrı büyük mücahide rahmet eylesin.

(1) Bu konu için bak : Birleşik Kafkasya, Münih, Ağustos 1953 no : 8, Sayfa 9 - 10

Faydalanılan eserler :

- 1 — Birleşik Kafkasya, Münih, Ağustos 1953, Sayı 8.
- 2 — The Sabres of Paradise, Lesley Blanch, Newyork,
- 3 — Tarihte Kafkasya, Gen. İsmail Berkuk, İst. 1958
- 4 — ABN Correspondence, Münih, Mart - Nisan 1962, Sayı : 2
- 5 — Yeni Kafkas, Mayıs - Haziran 1958; Temmuz - Ağ. 1959; Eylül - Ekim 1959

O çok sert ve imkancıydı,  
Çok düşman kazandıktan da haz duyardı.  
Sert, çok sert yalnız dolaşmaktan hoşlanan,  
Bincilere önderlik eden,  
Fakat kendi yolunu kendisi bulan,  
(TEYNE) nehrinin geçit yerlerini avcunun içi gibi bilen.  
Yolda rasladığı şeyleri de terkisine atardı. (1)  
Birgün yine gezerken böyle,  
Rastlamıştı Nartlar'ın çobanına.  
«Ey çoban!» Dedi. «Koyunların çoğalsun!»  
Çoban cevap verdi: «Tanrı sağlık versin;  
Kendini göremeyip, ününü işittiğimiz  
NART ŞEBATNOK!  
Sarı öküzlerimin en beslisini keseyim sana,  
ŞİPSİ (2) yaptırırım misafir ol bana  
Evinizde pek boldur darımız. (3)  
Fıçılar dolu üzüm suyu onu da açtırırız,  
Bir yıl otursan bir ay gelmez,  
Bir ayın ise bir güne değmez.»  
«Tanrı senden razı olsun Nartların çobanı  
Yiyip içip; sarhoş olup sızınak, açmaz beni,  
Yolumu yitirmiş garip bir binicğim. (4)  
Yardım etmek istersen bana eğer,  
ALEĞİ, lerin (5) eski evini göster»  
«ALEĞİ, lerin evi bembeyazdır,  
Boyu otuz arşundan da fazladır.  
Gövsüne erişir atının,  
Kapsındaki sürgünün.  
Sekiz gift öktüz çekemez belki,  
Çevresindeki sırgan cıtlarını.  
Orada öyle bir hanım oturur ki,  
Kendisinden güzeldir hizmetçileri.  
Bir ucundan öbür ucuna,  
Yürür odanın, yedi haftada.  
Karşılaştığınız anda o güzelle,  
Utanından atın eğer önüne başını.  
Ufak bir gülümsemegle seni de eritir,  
Nice yiğitler hep onun esiridir.»  
«Öyle yosnalar önünde eğilecek olsaydım,  
Nart memleketini terk etmezdim :  
ÇİRTT (6) diyarına gelmezdim.

Tarırdan korkup çekinmesem,  
Parmaklarımın seni beğardım.» (7)  
Diyerek sürdü beyaz burunlu atını,  
Tozu dumana kattı, bir anda etrafını.  
İki yanında olduğu halde tazıları (8)  
İnikam ateşiyle YERJÜÇ gölüne daldı.  
AKANDE (9) bir kararını görünce uzaktan,  
Teşla aşağı indi tarastan,  
«Hanımın hanımı ana, (10)  
Gelen ahl kimdir söyle bana.»  
Satınay sükmütle kalktı yerinden,  
Dürbünüyle (11) süzdü atlıyı tarastan.  
«Kendisini görmeyip iştiğiniz şamın,  
NART ŞEBATNOK, tur bu gelen atlı.  
Karşla onu, gelirse evimize,  
Çeki düzen ver, kendini süsle.»  
Diyerek indi Satınay aşağıya,  
Mutlakta işleriyle uğramaya.  
Akanda bütün gücüyle süslendi.  
Eşsiz takımları da aygındaydı. (12)  
Nart Şebatnok gürüştü avluğa,  
Akande karşıladı onu gururla.  
«Kendini görmeyip, ününü iştiğimiz  
NART ŞEBATNOK.  
Sarı öktüzlerimin en besilisini keseyim sana,  
ŞİPSİ yaptırırım misafir ol bana,  
Evinizde pek boldur darımız,  
Fıçılar dolu üzüm suyu onu da aştırırız,  
Bir yıl otursan bir ay gibi gelmez,  
Bir ayın ise bir güne değmez.»  
Ve gizlice işaret etti usaklarına,  
Büyüklü kapı kapandı, Şebatnok kaldı avluda.  
Hissedince bunu ünli kahraman,  
Akande, nın yüzüne baktı bir an,  
Beyaz burunlu atını kanıpladı,  
Lüzumsuz gördü, divardan atlamadı.  
«Senin huzarına düşenleri kurtarmak için,  
Yıkıyorum kapıyı, ranatlasın için!»  
Diyerek göyüşledi sürgüdü atı,  
Sürükleli kapıyı, oradan uzaklaşti...  
Şebatnok nihayet Aleği, ye erişti.  
Karşıladı kendini ünli Nart reisleri,  
Hemen şenlik yapıldı, boza ikram edildi,  
Bu arada bozaya Kurtguklar (13) kahlıdı.  
Görmemeziğkten geldi yine ünli kahraman  
Şerefe kalktı kadehler, coştu lar zaman, zaman.  
Süzümüştü bozayı, in bıyıklarıyla,  
Sıra gelmişti, karşıllıkı oynama.  
«Yeter artık Şebatnok! Oyun isteriz sendeni!»  
O alaylı cevap verdi:» Ne istersiniz bendeni?

## GENOSİD'İN 22. CI YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA BATI AVRUPA İSLAM DERNEĞİNİN BİLDİRİSİ

Batı Avrupadaki İslam derneği başkanı İbrahim Gacaoglu tarafından 25. Şubat. 1966 tarihinde Genosidin (Kuzey Kafkasyalıdaki Çeçen-İnguşların toptan sürgün edilmeleri) 22. ci yıldönümü sebebiyle, Fransız, Alman ve İngilizce dillerinde bir bildiri yayımlanmıştır.

Bildiride :

1 — 957 yılında Stalin yönetimini tarafından gayri insanı bir karar sonucu olarak yurtlarından sürgün edilen Çeçen-İnguşlara yurtlarına tamamen dönüş izni verilmesi ve uğradıkları zararın tazmin edilmesi.

2 — Sürgünden önce yurtlarında yaşadıkları bölgelerde iskan edilmeleri ve bütün hak ve imtiyazlarının iadesi,

3 — Çeçen-İnguşlara tanınan ve tanınması istenen haklarına aynen Kırmın Tatarlarına da tanınması istenmektedir.

Oynulardan sizinki mi olsun, yoksa benlik mi?

Çabuk söyleyinde göstereyim hüneri mi.»

Hep birden gültüştiler Nart, lar,

İleri sürüldü düşünmeden şartlar.

«Bizim oyunun çok gördük, isteriz seninkini»,

Şebatnok bir anda sıyrıldı kılıcı,

Bağırarak herbiri bir köseye sığındı.

«NART isminiz ancak, bizi tekeleye yarar,

Tümünüzü alçak ve korkak, siz de merlik ne arar!»

Böyle deyip Şebatnok tekrar yola koyuldu,

Başından geçenler de her tarafta duyuldu....»

- (1) Yolda tesadüfen karşısına çıkıp avladığı geşitli av hayvanları.
- (2) ŞİPSİ : Kuzey Kafkasyalıların milli yemeklerinden. Adige. ce.
- (3) Şipsi ile birlikte yenir, mısırdan daha kıymetlidir.
- (4) Şebatnok kendini basit biri olarak göstermekte.
- (5) ALEĞİ, ler : Nart, lerin en ileri gelen reislerine verilen ad.
- (6) GİRT diyarı : Nart'ların ana vatanı.
- (7) Şebatnok göbana çok kızıyor ki aslında «Parmaklarımın seni bağışlarım» şeklinde geçiyor.
- (8) Şebatnok daima iki yanında iki a vköpeği (tazısı) ile geziyor ki kendisi biraz da bu tazıları yüzünden tanınıyordu.
- (9) AKANDE : (KANDE) diye de çağrılıyor. Ünli SATANAY'ın kızı.
- (10) «Hanımın hanımı» deyimini yalnız SATANAY için kullanılan bir deyimdir. Başkasına söylenmez.
- (11) Dürbün, den maksat o devirde gözetleme aracı olarak kullanılan bir cisim. Dürbün deyimi tarafımızdan kullanılmıştır.
- (12) O devirde terlik yerine ağaştan yapılmış giyecekler kullanılıyordu
- (13) Bunlar: çoğunlukla zehirliydü; yutulduğu anda insanı öldürürdü.

## KAFKASYADA ÇERKES, RUS MÜCADELESİ VE BİR RAPORUN AÇIKLADIKLARI. (1)

Yazan : B. BATIRHAN

Korgeneral Malinovski'den Korgeneral Vilyaminov'a gönderilen 18 Mart 1835 tarih ve 495 sayılı rapordan :

Güvenilir kaynaklardan ve mutemet adamlarımdan aldığım bilgiye göre Şubat ayı başlarında, dere boylarında yaşayan Natuhıy ve Şapsuğ'ların ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantıda - Ruslarla harp mi emeliniz, yoksa barış için bir yol mu aramalıyız konusu üzerinde görüşülmüştür.

Bu arada, İstanbulda bulunan maruf Sefer Bey'den de aleyhimize kıskırtıcı mektuplar gelmekte ve bir yıl önce Osmanlı Hükümetinin Kafkasyaya yardım edip etmeyeceğini, ederse bu yardımın ne vakit ve nasıl olacağı hususunu anlamak üzere İstanbulla gönderilen ajan da dönmüş olup aralarında bulunmakta idi.

Her iki kablice ileri gelenlerin Atakumdere de yaptıkları bu toplantıda, Sefer Beyden gelen mektuplar okunmuş ve ajanları dinlenmiş. Mektup ve ajanın raporunda: Osmanlı hükümetinin Bahar veya Yaz başlarında Çerkeslere yardım için güçlü bir kuvvet ve donanma göndereceği bildiriliyordu.

Mektup ve raporların okunmasından sonra toplantıda hazır bulunanlar harp etmeğe karar kılınmış ve bu karardan dönülmeyeceğine dair de and içilmişti. Ancak, bununla yetinilmemiş ve bütün nehir boyları gezilip :

1 — Diğer Hemşeriler'de bu karara katılmaya ve and içmeğe davete,  
2 — Bunlar içinde Ruslar'a temasta olup ilişkileri tesbit ve tutumlarında inatçı olacakların mal ve mülklerinin tahrip edilmesine; dönerek kesinlikle kendilerine katılacaklardan kefil istemeğe ve and içmeğe davet edilmelerine,

3 — Bu karardan sonra Ruslarla ilişkileri devam ettireceklerin şiddetle cezalandırılmasına,

4 — Şabç deresine gidip Abadzehleri da birliğe davet etmeye, daveti kabul ederlerse diğer Ruslara tabii gereklerin de kendilerine katılmaya ikna için birlik-te harekete geçmeğe, kabul etmeyecekleri ise zor kullanarak ikna etmeye karar vermişlerdir.

Yukarıda açıkladığım bilgiyi indikten sonra durumu kontrola devam ettim ve bize bağlı bulunan Hamşi, Kerkeney, ve Temirgoy'ların Prens ve York (Aslade) lerini görüşmek üzere davet ettim.. Gelmediler.

Büyük bir askeri birlik hazırlayarak aşağıdaki hususları tesbit ve tatbuke ça-  
lıştım.

1. Prens ve York'ların davetime icabet etmeme sebeplerini araştırmak,  
2. Onlarla mutlak görüşüp yardımlarını sağladıktan sonra Abadzehlerin, Şapsuğ ve Natuhay'larla birleşmelerine mani olmak,

3. Şapsuğ ve Natuhay'ların toplantılarını bastırıp silâh kuvvetle dağıtmak,  
Bu kararlar, Mostovoy müstahkem mevkinden bir araya getirdiğim 7 Piyade T'b. 2 istihkâm Bl., 20 top ve 684 kazak suvarısından kurulu birliğimle Mart başında Kuban nehrini aşım. 300 arabamın da 3 Martta bana ilhakkını emrettim.

Şapsuğ ve Natuhaylar Şabç deresinde, Abadzeh ve Hamoşlar de Sune deresinde toplanmışlardı. Yürüyüşüm esnasında Şapsuğ ve Natuhaylar karşı harekete



### KFAR - KAME ÇERKES İLKOKULU (1)

8. ci sınıf öğrencileri birarada

### ISRALIDEN HABERLER

İsraildeki Kuzey Kafkasyalı kardeşlerimiz oradaki çalışmalarına ara-  
lıksız devam etmektedirler. Bu ordada dergimizle sıkı ilişkiler kurmuş  
olup bizimle daimi olarak haberleşmektedirler. Son olarak Kfar-Kame'de  
çıkardıkları ÇERKES dergisi elimize geçmiş bulunmaktadır.

İki köy gibi çok az bir toplumun kendi kültür ve geleneklerini yaşat-  
ma konusunda gösterdikleri çabaları büyük memnuniyetle karşılar kendi-  
lerine başarılar dileriz.

Onlara önderlik eden Adige derneği sekreteri Hegu Safwan ile Şovgen  
Yahyayı hürmetle anarız.

(1) İsrailde ilk ve ortaokullar birdir ve 9 sınıftır.

## ESKİ ADIĞE (ÇERKES) TARİHİ ÖZETİ

— 7 —

Yazan :

Şora Bekmurza NOGUMUKA

Çeviren :

Dr. Vasfi GÜSAR

geçmediler. Abadzh ve Hamoşlere gönderdiğim heyetten cevap bekledikleri anlaşıyordu. Bir müddet sonra Abadzhların teklifini tereddütle karşıladıklarını Hamişlerin ise red ettiklerini öğrendim. 10 Martta Afın müstahkem mevkiime doğru hareketle Şebç ve Sune dereleri boyunca etrafında sıra ile avullar (Köyler) bulunan Dogay deresine yürüdüm. Buradaki hakim noktayı karargâh ittihaz edip emrine 2 koşulu ve 2 dağ topu ile takviyeli 2 P. Taburu verdiğim Albay Sinehnikov'u köyleri zapt ve tahribe memur ettim.

Albay kumandasındaki birkaç köyü ateşe verip iki kadın ve iki çocuğu esir etti ve 100 kadar hayvan yakaladı. Bu hareketi gözetledikleri anlaşılan ve hazirlikli bulunan Çerkesler mukabil harekete ve ateşe başladılar.

Topçu ateşle hareketlerini durdurmağa çalıştım. Hareketlerine devam ediyorlardı. Alb. Sinehnikov'a derhal geri çekilmesini ve bana ihtikamı emrettim. Albay'ın çekilmesini çerkesler takip ediyorlardı, ne varki hakim noktalarda mevzideki topların ateşi ile hareketlerini güçleştiriyor ve zararsız hale sokuyordum. Çerkeslerin başkılı hareketleri karşısında bütün birliğimle çekilmeye başladım. Orman içinden geçenken hücumlarını arttıran Çerkeslerin Şapsuğ, Natuhay ve bir kısım Abadzhlardan kurulu 1000 kişiden fazla kuvveti alarından inip yalın kılıç ve top ateşinin verdiği zayırlığa bakmaksızın hücumu geçtiler.

Çerkeslerin kılıçlarına süngülerimle mukabele ediyor ve üstünlük . bizde ve süngüde kalyordur. Zafemimize biten bu harekette Çerkeslerin ileri gelenleri başta olduğunda halde 70 kadar ölü ve yaralı verdiğini tahmin ederim. Bizim zayırlığımız ise 10 asker ölü, 2 si bizi tutan çerkes olmak üzere 55 asker ile 4 subay yaralıdır. 25 kadar at ta telef oldu.

10 Mart akşam üzeri birliğimle Çerkeslerin takip ve ateş baskılarına altında Afrinski müstahkem mevkiine, ertesi günde Nostovoy müstahkem mevkiine ulaşarak birliğimi istirahata geçirdim... demiyor.

Korgeneral Malinovski raporunun iki yerinde üstünlük ve zafardan bahsetmektedir.

1. Alb. Sinehnikov'un Dogay dere kenarında ancak terk edilmiş bir kaç köyü ateşe verdiği, esir olarak iki kadın ve iki çocuk alabilmiş olmasından açıkça anlaşılmaktadır.

2. Çerkeslerin mukabili hareketini görür görmez selâmeti kaçırmakta bulan Alb. ve maiyetinin hangi hareketi merlikle, üstünlükle bağdasır?

3. Adet, silâh ve ateş üstünlüklerine rağmen kendilerine yalın kılıç saldıran Çerkesler karşısında ricata mecbur olduğunu itiraf eden general'in zafet ve üstünlük kıstası nedir ve nereden gelmektedir.

4. Kılıç ve süngü mücadelesinde hakikata uymayan çerkes zayırlığa mukabil açıkladığı kendi zayırlığı, zafetinin çerkeslerde kaldığını en iyi şekilde açıklamıyorum?

5. Zayırlık açıkladığından kat ve kat fazladır. Birakıtıkları ise bu rakamlara dahil edilmemiştir.

6. Bizzat kendi raporunda 7 P. Tb., 2 İs. Bl., 20 top, 684 Kazak Süvarisi ve 300 arabadan ibaret bir kuvveti, korkudan miktarını çok daha fazla gördüğü veya gösterme çabasına düşüdüğü küçük bir Çerkes topluluğu önünden kaçtığını ve bütün yol boyunca kovulduğum inkâr etmeyen zavallı general sonradan buna üstünlük ve zafet diyor.

Şurası bir hakikatıdır ki General dağıtma teşebbüsünde bulunduğu Çerkes topluluğundan lâayız olduğu dayacağı yemmiş ve emeline de ulaşamamıştır.

Kutsal bir şahıs olarak tanınır. O kadar ki, sanat ve rütbesi ne olursa olsun milletin her ferdi prensse saygı göstermeği, hizmet etmeği ve nraasını kazanmak için elinden gelen her şeyi yapmağı esaslı ödev sayar. Hattâ gerekirse onu uğrun-da mal ve nefisini feda etmektен çekinmezdi.

Büyük Pransler; eskiden beri «MİLLETİN KORUYUCUSU» tanınırdı. Bizim dilimizde «PŞİ» denir. Anlamı ÜSTÜN'dür. Millet ferdleri kendisine tâbi ve bağılıdır. Onları, yükses mevkilerine ve milletin hâmisine ve memleketin sahibi gibi sıfatlarından ötürü kudusalıklarına rağmen milletin diğer sınıflarıyla düşüp kalkmaları, hepsine eşit muamele ederler, haklarında yunusçuluk ve luhurkârlık gösterirler. Onlarla konuşmalarında, davranışlarında en küçük bir gururluk, yada tahakküm ve azamet (üstünlük) göstermezler. Bundan ötürü millet kendilerini sever ve takdis ederdi.

En büyük PŞİ'ler (Pşim Yapşı): mevki ne kadar büyük, mal ne kadar çok olursa olsun millet ferdlerinin ve asillerinin çoğunun oturdukları evden farklı olmayan bir evde otururlardı. Yemekleri de başkasının yemeginden farklı değildi. Çok vakit bir parça haşlama et ve bir pasta (Darı, mısır unundan yapılmış bir hamur) ile kafi görür, içtiği şey de bal ile tatlılaştırılmış (BOZA) idi. Bu emir sahibiyi; kendine has bir şeye mâlik değildi. Yalnız mîhnağ olduğu şeyi kendi mal-yetindeki adamlardan alırdı. Buna karşılık kendisine tâbi olanların isteklerini yerine getirmek ve onları tearrüzdän korumaktır. Bunlardan her birinin Pşisinin, efendisinin yanına istedikleri zaman girmek ve onunla yemek yemek ve içmek hakkı vardı. Buna dayanarak PŞİ kendisine, yaşamasına yetebilecek malları ve zarurî şeyleri tâbi olanlarından alabilir idi. Fakat Pşim'in de kendi adamlarına hiç bir şey esirgemez, meselâ; adamı, kendi hükümdarı yanında güzel bir elbise yada iyi bir silâh bulursa bunları kendi için isteyebilir. Hükümdâr veya Pşİ; onun bu isteğini - kıymeti ne olursa olsun - red edemezdi. Bütün bu söylediklerimizden anlaşılıyor ki Pşİ veya Prens; böylece kendi geçmi için aldığı şeyleri (mîsali ile karşılama) şeklinde öderdi.

Yoksulların tamâları ve hırsları sonsuz olunca (ki bu tamâ âlettir) ve emirler içinde aşırı tahakküm ve baskı yine bir hastalık olunca çoğu zaman götürülür ki Beyler, Prenslar isteyenlerin çokluğu karşısında yanlarındaki elbise ve malların bitmesinden korkarlar ve bu elbiselerle malların ellerinden çıktığında mîhnağ duruma düşmekten çekinirler. Bunun için en basit elbiselerini giyerek bey ((VORK); aslı veya aleade bir adam olup olmadığını belirmeyen bir kıyafetle meydana çıkarlar. Çok zaman bozuk giyimlerinden aslı olanlar prens, prensste geliş güzel bir adam sanılırdı.

Eski Çerkesler şeref ve erkeklik alanında çağdaşları ve komşuları olan milletlerden geri kalmazlardı. Hattâ söz tutma, anlaşmaya saygı, misafire ikrâm hususunda başta gideleirdi. Uğradıkları bütün felâketlere, zorluklara rağmen pa-halı hüriyetlerini ve milli şansıyetlerini, benliklerini muhafaza ettiler. Medeniyet, kalkınma ve imar sahasında ileri giden milletlerden geri kalmalarının sebebi hiç şüphesiz şehirleri ve köyleri yıkan ve yakan, sakınlı ölüden ve dağıtan (AVARLAR) gibi vahşi milletlerin işkâlı idi. Bu durum milletin imhifasını (çökmüşünü) ve geçmişte Yunanlılardan öğrendikleri ve aldıkları kıymetli medeniyet eserlerinin kaybolmasıyla neticelendirmişti.

Bundan önce kalkınma ve inar yolunda büyük mesafeler alınmışlar, medeni yetin ortaya koyduğu bütün şartları benimsemişler, vahşi milletlerden olan düşmanlarının saldırılarını önlemek ve kendilerini korumak için yurtları etrafında yüksek kaleler ve surlar inşa etmeğe başlamışlardır. Bundan başka bir çok saneli maharetle benimsemişlerdir. Bunlardan biri yurt topraklarından çok miktarda çıkarılan demirden yapıldıkları sanat eserleridir. Ondan bazıların medeni ve tarım işlerinde kullanılmak üzere yararlı aletler yapıldı. Bu tarım aletlerinden başka kılıç, mızrak ve sair gibi savaş aletleri de vardı. Bununla beraber bakır sanatlarına önem veriler, bundan ibret, kupa, tencere, bardak, figür ve sair gibi insanların muhtaç olduğu ev araçlarını da yapıldı.

Kahramanların ve ahilârinin zırları ile demir kasklerinin (Başlıklarının) ve ellerinin bu kalkan gibi savaş Araçları ve giyimini takınmış milletin ileri gelenlerinin bu gün dahi kadim hakilerinin eski mezarlarda bulunması ve bunun gibi eski tabutlarda görülen nakış (oyma) sanatları, kılıç, kalkanlı eller, ayak kabu ve sairiyi belirlen eserler, bütün bunlar Atalarımızın heykeltiçlik, oyma, resim ve diğer güzel sanatlarıdaki maharetlerini gösteren delillerdir.

Eski Çerkesler; bütün mukadderatı, dünya işlerini insan yaşayışına, gelen ve isabet eden hayır ve şerri, gökleri, yerleri ve içindikleri yarıtan (büyük yaratıcı) y bağları. Onun için ellerine geçen büyük vesilelerle, dualarla, namazlarla, sundukları kurbanlarla, Allahın İhtıar ve Ahlîfeli kazanmağa çalışırdı. Harp ve hastalık zamanlarında öküzlük keserler, kurban olarak sunarlar ve böylece Allahın rahmet ve yardımını dilerlerdi.

Son baharda mal ve mahsullerini yerlerine koydukları ilk günü «MİLLİ BAYRAM» sayarlar ve o günü büyük merasimle kutlarlar. Önce «THASKUNE GÜVAHER» dedikleri duayı okurlar. Bunun anlamı: ULU TANRIYA SİĞİNME dir. Bu duada Allahın kendi kusurlarını af etmesini, kendilerine iyilik, sağlık insan etmesini dilerler. Kendilerine başlısın hayırla sağlığa ve geçen yılda kendilerine verdiği bereketli toprak mahsullerinden, yiyecek, içecek ve sonuçlarından ötürü teşekkürlerini sunarlar. Namaz ve dualardan sonra ziyafetlere, konserlere, danslara sevinç içinde giderlerdi.

Adige (Çerkes) dili (15), prepozisyon ve kendine has olan üslubu bakımından bir çok Avrupa ve Asya dillerinden farklıdır. Kabarday ve Beslenev lehcesi en temiz ve iyisidir. Dilimiz, bu iki lehçedeki eski şarkılar ve milletimize has bir çok eski rivayet ve efsaneler ile anladığımızı göre bu güne kadar yüz yıllarca geçmiş olaylar sayesinde muhafaza edilmiştir. Dilimiz; şimdiki Avrupa dillerinden farklı olmakla beraber Yunanca, Latince ve Rusça ve diğer eski dillerden müşâkâ bazı kelimeler almış olduğunu belirtmek faydadan uzak değildir.

#### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK DEVRİNDE ADİGELER (ÇERKESLER) VE BİZANS İMPARATORLUĞU İLE İLGİLERİ . İMPARATOR JUSTİNİANIN HATIRASI . ÇERKESLER ARASINDA HİRİSTİYAN DİNİNİN YAYILMASI . JUSTİNİANIN TAHTI VE MASASI - ADİGE (ÇERKES) YURDUNDA MABEDLERİN KURULUŞU - VERİMLİ BAYIRLAR - RUHANİKLERİN DİN ADAMLARININ ARTIKLARI VE KALAN HİRİSTİYAN ESERLERİ - ÇERKESLER ARASINDA MÜSLÜMANLIĞIN YAYILMASI - GEÇMİŞ ASIRLARDA ÜNİTİ ÇERKESLER - SAUSİBOKA, ASIRMEG - BAKSAN HİKAYESİ - ANTLAR, HUNLAR . VE ATILILA.

Yunan sezarı (hükümdarı) ve Adige (Çerkes) lerin JUSTİN adını verdikleri

(15) General Baron Uslar. 1861 yılında Tıbik dili ile diğer Çerkes lehçelerini öğrenmek için gerekli yazılar toplanmıştır.

Justinian, eski rivayetlerimize göre ANT milletinın müttelik ve dostu idi. O kadar ki kendine (Ant suvarisi ve kahramanı) adını da vermişti. Justinian ile milletimiz arasındaki ilgi, dostluk ve sadakat kuvvetlenince Çerkeslere dayandı ve onlar vasıtasıyla geniş ülkelerin bir çok düşmanlarını ezme imkânını buldu, yardım gördü. GOT (GOTH) larla ve müttelikleri ile olan savaşlarda Çerkeslerin desteği ile kazandığı zaferin hatırası hâlâ milletimizin hafızasında yerleşmiş bulunmaktadır.

Sezar; Harp hareketlerinin sonunu alarak memleketin her tarafında huzur ve emniyet tesis edince bu sefer iyi niyet, itaat ve sevgi gösteren ve baba sefkatı ile karşılaşan müttelikleri ANT veya ADİGE (Çerkes) lete himmet ve yakınlığını yöneltti. Sezarın, hırsızlıktan dine girmeleli hususunda vakti Daveit, çerkesler gizele karşıladılar. İstegini kabul ile bu dine tartışmasız girdiler. Bütün bunlar kolaylıkla ve kısa bir süre içinde tahakkuk etti ve hiç şüphesiz birbirlerine yaklaşımlarına ve aralarındaki ilgi ve sadâkatin Kökleşmesine sebep oldu. Böylece iki tarafın iyiliğine ve işlerinin düzenlenmesine yarayacak şekilde çalışma sonuçlarını verdi.

Ondan sonra «ANTLAR» Sezara büyük sevgi beslediler. Ona tam bir iyi niyetle bağlandılar. Ve ona olan saygılarını kudsalılık derecesine götdürdüler. O kadar ki kendisine olan sadakat ve bağlılıklarını teyid etmek istedikleri zaman kendine adına ve sofrasına and içerdiler. Büyük Tanrının adına ise pek seyrek olarak yemün ederler fakat şan ve şerefle asâleli bilinen bir kişinin adına veya mevki olan ve kendilerince sayılmaya lâyık görülen her hangi bir zatın adına and içmeyi yeter bulurlardı.

Hiç şüphe yok ki bu karanlık çağlarda Kafkas dağlarında hırsızlıkları yapan Yunanlılarla temas halinde bulunmaları inkâr götürmez, çok iyi meyve vermiş aynı zamanda Ant (Çerkes) milletinde fikri kalkınma ve yeni bir imar yolunda uyanış yaratmıştı. O kadar ki çokları güzel sanatlar ve endüstri ile meşgul oldular. Bölgeleli zamanımıza kadar memleketimizde bulunan eski kiliseler ve Keldim kıymetli binalar adı geçen Sezarı JUSTİNİAN'ın zamanına kadar ulasır. O zamanlar da Antlar veya Adigeler (Çerkesler) râhîp veya papasa (ŞOGEN), büyük papasa (SEKNİK) adını verilerdi. Bu güne kadar muhafaza edilen Kadim rivayet ve hikâyeler Yunanistan'dan bize gelen ilk papasan ikamet ettiği yerin adını olduğu gibi saklamakta ve bu yerin bu günkü (NALÇİK) şehrinde dâir fersah uzakta bulunduğunu ve bu güne kadar ona «MASKURGAN» yani fevzi bayır veya «ORMANLARLA ORTULU» denmekte olduğunu belirtmektedir. Bu bayır; çevresini kalın ağaçların çevirdiği cidden çok yüksek bir tepedir. Aşağıda bu papasan üzerinde ikamet ettiği yüksek bayır hakkında şarkılar (Gibzeler) vardır. O yer halkı o papası sayırlar, saygı ile övdüler:

Şeknik koruyucumuzdur. Zayıflarımızın ve yavrularımızın terbiyecisidir.

O : Karanlıktan kurtarmak için Allahın bize yolladı nurdur.

Bizi Tanrı yolunda götüren, yol gösteren, ihşan ettiği zaferle yükseltir.

Yaratıcı için gülmüş kapularla demirden kale kurmuşdur.

İçine kutsal nuru ile Tanrının ruhu gelip yerleşti.

Bu büyük sayın yaşlının çevresinde meleklerin dolacağı, kulaclarıyla fısıldadığı, beraber tesbih çektikleri görüldü.

Nurâni sakalından fıskıran ve nimet veren nur ;

Açık beyazlığı, karanlık gecelerde ışık gibi parlar.

Ruhıyla uçusan o, fezalarda kus gibi yükselir.

O kadar ki bulutlara ulaşarak, yükseklerden zâlimleri görür.

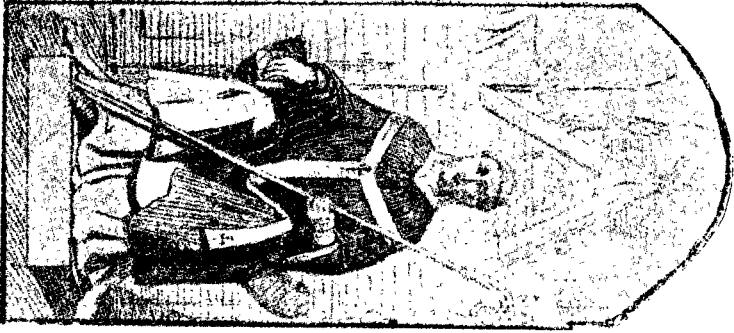
Kaslarına gelince, bunlar bükülen, çürüten kemiklerden değildir.

Anırlarca mukavemet eden halis fii dışındendir.

Göğsü üstünde sallanan haça gelince ;

Parlak alındanandır, ışıkları ise sevgi ve şefkattir.

Belirlenimlerden anlaşılıyor ki hıristiyanlık Kafkaslarda büyük bir hızla yayılmış ve gelişmiştir. Bu gelişmenin başarısını Yunanlıların belli zamanlarda yurdumuza gelen din adamlarının sundukları gayret ve çabaya borçluymuz. Biri ölümlü ailelerimizden bazıları bu rahip ve papasalara mensupturlar. Bunların bazıları «ŞÖĞEN RUM» soyundan oldukları söylenir. bir kısmı da «ŞÖĞEN GİRGE» nin torunları oldukları iddiasındadırlar. Ancak bütün bu ruhaniler, din adamları Rum ortodoksu değildirlir. Çünkü bütün bu ruhaniler, din adamları Çerkeslerle ilgilenerek Çerkesyaya gönderdikleri misyonerler oldukları bilinmektedir. Bizans ve Romaya öğrenci olarak gönderilen Çerkeslerin soyları yalnız «ŞÖĞEN» olarak adlandırılmaktadır.



BİR BIZANS PAPAZI

Eski çağlarda hıristiyanlığın Adige (Çerkes) milleti arasında yayılması böylece olmuştur ve Greklerin (Yunanlıların) kendi din adamlarını bize yollamağa devam ettiği sürece Hıristiyanlık kuvvetini ve mevkiini muhafaza etmiştir. Ancak Bizans İmparatorluğunun çökmesinden sonra din adamlarından iyakatli olanlarını bizlere göndermeğe dikkat edenler çıkmadığı için hıristiyanlık zayıfladı ve bozuldu.

## KAFKASYA

Kafkasya ne güzel, ne sevimli bir yurttur, üzerinde esen yel ümitlerle doludur.

Ey şimdiye kadar hiç kimseviz yaşayan, Biçare Kafkaslı! Yeter artık sen uyan!

Kafkasyanın üstünde mavî ışık parlıyor, Toprağında şehitler haline hep ağlıyor.

Ağlamayın şehitler, sizin gibi ölmeye Hazırlanan yiğitler, yurdu koymazlar böyle.

Seni ezdi, inletti zâlim, hâin Rusya, Onu da Hak ezer, dâim yaşa Kafkasya.

Gn. İSMAIL BERKUK  
(11 Mayıs - 1918 Temizhan Şura)

## BİR GECEİNİN ARDINDAN

15 Ocak 1966 günü Gazi Eğitim Enstitüsü Salonunda kıymetli hemşerimiz Ahmet Çetin ve Arkadaşlarının tertipledikleri Anadoludan renkler adlı program Ege'den başlayarak, adım adım bütün Anadoluyu dolaştı ve o efsane Kafkasya'da düğümlendi.

Baştanbasa bir Anadolulu rengi taşıyan oyunlarda Aydın, Siliçke, Elâzığ, Gaziantep, Kars, Erzurum, Sivas, Kafkasya ekipleri unutulmaz bir gün yaşattılar.

Sertlikle yumuşaklığın, neşe ile hüznün renkle, sözle hareketin bir araya gelmesi.. Birinin naz ve işvesi karşısında diğerinin kartal gibi süzülerek etrafında dolaşması, sertlik içinde yumuşaklığın dile gelmesi; Kâh kuvvetin mağlup, işvenin muzaffer, kâh sertliğin muvaffak yumuşaklığın bitab olarak dönüşü. Kâh gevik bir name ile canlanışın, sert bir perdenin incelenerek yumuşayışı her şeyi ile bir zerafet, her şeyi ile bir uygunluk, birliğin timsali Kafkas ekibi.

Otuz yıl koskoca çarlık ordusuna dur diyen İmam Şamil'in efsanelere karşın Kafkas ülkesinin perdesini aralaydı verdi!

Bu oyunların herbiri bir efsaneyi veya derin izler bırakan bir hadiseyi hatırlatır. Hepsinde mücadele, ölüm ve kalmıla bir araya gelişin, vatan sevgisi, hürriyet aşkı yaşar ve yaşatılır. Kıymetli gençlerimizimizin oynadıkları oyunlar sırasıyla : Vugi, Şınga, Kafkas Dügünü nihayet Şeyh Şamil'di.

Bugece de bizlere yardımlarını esirgemeyen ve mutluluğunuzu paylaşan ağabeyimiz İzzet Aydemir ve Yaşar Bağ'a, Kuzey Kafkas Kültür Derneği Başkanını sayın büyüğümüz Hikmet Aslanoğlu'na ve idare heyetine sonsuz şükran ve teşekkürlerimizi arkadaşlarımız namına iletiriz.

Bize unutulmaz anlar yaşatan ekip arkadaşlarınıza ne kadar teşekkür etsek azdır.

Yazan : ABAT

18'ci asır sonlarına doğru Rusların kirlî çizmeleri altında çiğnemip bir çekiğe sürüştü tarafından üstün bir kuvvetle istila olunan Kuzey Kafkasya vatanın ıkarış-karış savunan masum, fakat kahraman halkının bütün direnişine rağmen ve medeni alemın işgizliği yüzünden esaret zincirine vurulmuştur. Bu meşum eseret devri hatta devam edegelmektedir. İşte biz bu yazımızda bu esaretin sebep ve kurtuluş yollarını üzerinde duracağız. Bizce bunun başlıca üç büyük sebebi vardır. Bunlardan önce esaretin sebeplerini inceleyelim.

1 — Kuzey Kafkasyalılar niçin esir olmuşlardır ?

2 — Esarettten sonra ne gibi sosyal bir duruma düşmüş ve bu hal onların sosyal hayatına ne dereceye kadar ekli de bulunmuş ve onlara neler kaybettirmişdir ?

3 — Bu esarettten kurtulmak için takip edilecek yol ne olmalıdır ?

Şimdi sırasıyla bunları inceleyelim.

1 — K. Kafkasyalılar niçin esir olmuşlardır ?

Esaretin bizce üç esaslı sebebi vardır: a) Rus emperyalizminin belirli bir program dahilinde birçok ülkeleri istila ile dünyaya hakim olma politikası. Bilhassa Petro devrinde teşkilâtlı ve kuvvetli bir devlet haline gelen Rus çarlık idaresi sırasıyla istila memleketleri olarak Kafkasya, Kırm, Ukrayna, Lehistan, Türkistan ve diğer doğu ve batıdaki ülkeleri seçti ve plânlı bir şekilde istilâya girişti. Bu meydana gerek coğrafi ve gerekse çok zengin İktisadi kaynaklara sahip bulunması sebebiyle Kafkasya ön plâna alındı. Tarih devirlerinden beri Kafkasyanın bir göçler yolu olduğu ve Akdeniz ile ortaşarıkta imnek için burasının elde bulundurulmasının önemli iyice anlaşılmıştı. Diğer bir mühim sebeple Başta Kafkasya olmak üzere yukarıda sayılan bu ülkelerin kuvvetli bir devlet teşkilâtına sahip olmamalarıydı. Teşkilâtsiz ve ordusuz bir memleketin istilâsı gayet kolaydı ve Ruslar bundan azamî derecede faydalanma yoluna gitmişlerdir.

b) Coğrafi durumu itibariyle Osmanlı imparatorluğuna saldıracak en emin ve en yakın noktaları Kafkasya oluşu, ve zayıf bulduğu Osmanlı imparatorluğunu dahi istilâ plânları içine dahil etmiş olması sebebiyle ilk planda Kafkasyanın istilasını tamamlamak zaruretiini ortaya çıkarıyordu. Osmanlı imparatorluğu ise o devrede Rusların tesvikiyle idaresi altındaki Hıristiyan ulusların başkaldırımları karşısında Rus tehlikesine karşı bir vaziyet alamıyordu.

c) Kuzey Kafkasyalılar arasında bir milletin tam bir millet olabilmesi için gerekli bağların zayıf oluşu sebebiyle de Kafkasyalıların istilâ işi maalesef mühim olmuyordu. Göyleki bir milleti birbirine bağlayan Din, Dil, Irk ve vatan birliği gibi faktörlerin çeşitli ve zayıf oluşu buna imkân verdi. Aynı zamanda kullandıkları mahrum ve sosyal birlik fikri gelişmemiş bir K. Kafkasyanın mevcudiyeti Rusların işini kolaylaştırmıştı. Eğer Kafkasya bir bütün halinde birleşmiş ve bir kuvvetli devlet halinde bulunmuş olsaydı o zaman istila şekli değişik olabirdi ve başarı derecesi de pek mümkün olmazdı. Kafkasyanın sosyal ve tarihi hayatı üzerinde yabancılar tarafından birçok eser ve yazılar yayımlanmıştır. Fakat maalesef kendileri bu yönde hiçbir çalışma göstermemiş ve dolayısıyla de yabancıların meydana getirdiği bu eserler Kafkasyalılara rehber olabilecek nitelikte olmamış, onların birliği üzerinde olumlu bir rol oynamamıştır. K. Kafkasyalılar çeşitli dile malik birbirinin konuşmasından anlayamayan, birlik, ihtilak, hürriyet, vatan gibi kavramlardan bîhaber adeta ilkel bir topluluğa malik şursuz bir kitleydi. Bu sebeple kurtuluş idesine sahip unsurlardan mahrum bir durumda idiler. Bir milleti

birbirine bağlayan ve yukarıda sayduğumuz unsurların tam manasıyla gelişmemiş olması K. Kafkasyalıların en büyük zaafıydı. Bunları sırasıyla incelemek yerinde olacaktır.

1) Din : O devirde bu unsur sosyal bir bağ olamazdı. Çünkü İslâm dini, Arap dili ile giridğinden bunu anlayacak bir kitle yoktu. Medreselerde yarım yamalak yetişen din adamları ise bu yolda tam manasıyla birlik sağlayamamışlardı. Nitekim bu sebepledir ki Osetya, Abhazya ve Gürcistanın büyük bir kısmı Hıristiyan olarak çekimsiz kalmış, istilâ devrinde ise Şamili'n birliği sağlama gâbısı din yönünden olmasi sebebiyle (en fazla) kendisine taraftar olanlar azınlıkta kalmış, gayri İslâm unsurların ruh ve ananesine aykırı gelmiş bu yönde bir birlik cazibesini kaybetmiştir. Halbuki bu mücadelerde tam bir tesanüt için din den ziyade diğer faktörlere önem verilmesi gerektiği sonradan bizzat anlaşılmış bulunmaktadı. Tarihın incelenmesi sonucunda maalesef Şamil kendi ırkdaşlarına karşı da savasarak zorunda kalmış ve hatta ırkdaşları Ruslarla birlikte Şamille karşı savasmışlardır. Şamili'n bu mücadela kampanyasına aynı lisan konuşmayan bazı ırkdaşları ise bir araya gelip düşmana karşı savasarak lüzumünü duymamışlardır. Eğer o zaman din rabıtası yönünden hareket edilseydi o zaman Şamili'n bir avuç kahramanla yarım asra yakın sığın mücadeləsi asırlarca sürebilir ve belki de aziz vatan toprakları düşman tarlından çiğnenmezdi. Tarih ve olaylar şunu isbat etmiştir ki yalnızca din ve iltikat bağları bir milletin fertleri veya milletleri hiçbir zaman birbirine bağlayamamıştır. Sağlam bir birliğin kurulabilmesi için din'in yanı sıra diğer sosyal unsurlarında olması gereklidir. Bunun böyle olduğu gerek Hıristiyan ve gerekse İslâm tarihinde Osmanlıların başına gelen acı tecrübelerle sabittir. İ. ci dünya savaşında Osmanlılara Arap vesair İslâm unsurların ihaneti buna en büyük misali teşkil eyler. İşte zavallı Şimal K. ların başına da aynı hal gelmiş ve dini rabıta maalesef fayda sağlayamamıştır.

GELENEK VE GÖRENEKLER : Bu hususlar K. K. da ta eskidenberi tam ve millî bir şekilde yerleşmiş hatta bu hasletleriyle dünya tarihinde her zaman kendilerine öğütüne payı ayrılan İngilizlerden dahi çok ileri durumdaydı. İstila zamanında K. K. da mevcut bağlar ırk ve adedlere dayanıyordu. Ancak bu adet ve ananelerin bir kısmı yanlış ve ilkelilikleri sebebiyle topluluğa faydadan ziyade zarar veriyor hele bunların ilmin ışığı altında değiştirilmesi veya tamamen kaldırılması hiçbir zaman düşünülmediğinden istila zamanında düşmana karşı birleşmeleri gereken birçok kimselerin ayrılıp karşı tarafta geçmeleri sebep olmuştur. Bu zararlı adedlerin başında bilhassa K. K. ları ayıran ve yıkılmalarına sebep olan ve dün olduğu kadar bugün dahi medeni alemden nefretle karşılanan vatan daşlar arasındaki sınıf ve tabaka farkıdır. Bu durum K. aleyhine Rusların ise tam manasıyla leyhine işlenmiştir.

IRKDAŞLILIK : İşte K. K. ların en üstün durumunu budur. Sebâtkarlık, Fedakarlık kahramanlık ve izzetli nefesine düşkünlük gibi hasletleri tam manasıyla benimsenmiş olan bu topluluk garp tarihçilerinin de belirttiği üzere beyaz ırkın kaynağı olarak gösterilmektedir. Gerek istila devrinde ve gerekse istiladan sonra saf kalabilen toplumlarında ırk hususunda sağlamlık ve cerevallık gösteren bu ulusun yer yüzünde daha bir eşine rastlamak mümkün değildir. İşte bu meziyetlerinin yanı sıra eğer yukarıda bahsedilen menfi hususat bulunmasaydı bir sürü halinde yaşayan Ruslar değin, en ileri milletler dahi Kafkasyanın bir karşı top-rağına burunlarını sokamazlardı. Fakat ne yazık...

VATAN BİRLİĞİ : Irklarının ve kanlıklarının yüksekliliği sebebiyle K. K. ların vatan sevgisi fevkaladeydi. Ancak bu sevgi ve bağlılığın tam ve şuurlu bir hale

rimayısı büyük bir noksanlık... için başta dil birliğinin olmayışı sebebiyle ilminden faydalanılarak tam... şeklinde sokulamamıştır. Gerçi ilk bakışta şuurlu bir vatan sevgisiyle şuuruz b... vatan sevgisi arasında pek fark gözlemlenmez de durum fiiliyat safhasında hiç te böyle değildir. Şuuruz bir vatan sevgisi bütün şiddetiyle kalıpla yasar, fakat vatana bir tecavüz halinde etkisi daha ziyade teessifli olarak kalir. İstihladan sonra dahi bu sevgi teessifli olarak devam eder. Okardaki Şuurlu bir vatan sevgisi teessüri kalmakla yetkmez fertleri harekete sevkeder sonunda ise fertler bu sevgiyle vatan sonuna kadar savunur ya ölürlü ya da öldürülür. Vatann bir karısını dahi bir kimseye vermeğe tahammülleri yoktur. İşte bu durumda istilada önemli bir rol oynamıştır.

**DİL UYUŞMAZLIĞI :** Şahsi iradenin izhar vasıtası olan dil insanlar için çok önemlidir. İnsanlar arasında dil fark ve anlaşmazlıklarının çeşitli sebepleri üzerinde durulmaktadır. İse de esas dil ayrılığı meselesinin, insanların kendilerine daha iyi yerler bulmak ve ayrı, ayrı yerlere göçleri sebebiyle gerek yeni geldikleri, gerekse eskiden bulundukları yerlerdeki ayrı dili konuşan kavimlerle karışma sonucu mühtelif lisanslar meydana gelmiştir. Her ne kadar Kaf. da 100 den fazla dilin bulunduğu söylenirse de bu aslında böyle olmayıp çok mühtelifdir. Ancak diğer mühteliflerden biraz fazlası olan bu hal de K'nın göçler kavşagında olması ve asrlarca mühtelif ırka mensup kabilelerin buradan geçmesi veya buraya yerleşmesi sonucudur. Şimdiye kadar K'da bir lisan birliği yolunda çalışma yapılmadığı gibi din gelişmesi yolunda dahi bir teşebbüse geçilmiştir dolayısıyla de ilkel bir halde kalmıştır. Bütün ilim adamlarının dil birliğinin en esaslı bir unsur ve bu olmayınca mühteliflerin bir birlik kurmayacağı yolundaki haklı görüşlerine rağmen K. de gelenek görenek, ırk, vatan sevgisi Tarzı talebubü, maişet ve din gibi bağların kuvvetli oluşu bu görüşü yalınlamış (bu hal yalnız K.Kaf. için böyledir) ve haslelerin çok sıkı ve aile terbiyesinin de o derece kuvvetli ve otomatik oluşuyla izah edilebilmektedir. Rus istilası anında yalnız Arap harflerinin mevcudiyeti, bundan başka hiçbir dile ait yazının olmayışı, Arapçanın da dini iderler tarafından aradan okunup yazıldığı, halk tarafından benimsenmediği gözönüne alınarak K'lar arasında bu sebeple millî bir birlik kurulamamış, bu hal de düşman lehine ve K'lar aleyhine vahim sonuçlar doğurmuştur. Neticce olarak şu iki mühim sebepten dolayı K. ruslar tarafından istilâ edilebilmiştir. 1 - K. arasında içtimai devler 2 - K'nın coğrafi durumunu. Bütün bunlara rağmen K'lar tarihi ve inki vazifelerini tam manasiyle yapmış, sonuna kadar dayanmış ve nihayet köylere izah edilmiş sosyal imha olununca da dağılardaki kartal yuvalarına geçtikleri orada şehit olmuş ve bu suretle de K. esaret zincirine vurunmuştur. Yukarıda izah ettiğimiz sosyal illetler sebebiyle de Ruslarla işbirliği eden kitleler bunun cezasını fazlasıyla çekmiş, Rus gizmesi altında yaşamamın değü, ancak inlemenin ve sürümünün mümkün olduğunu maalesef sonradan öğrenerek büyük bir pişmanlık duymuşlardır. Fakat iş işten geçti İğgal safhası tamamlandıktan sonra ki bundan daha elim ve daha vahim olan ikinci safha, göç ve esaret devresi başlamıştır.

**İKİNCİ SAFHA :** Esaret devresi neticeleri: Esareten sonra K'lar az veya çok bir zaman geçmesine rağmen, yaşamak, herşeye rağmen yine hürriyete kavuşmak yollarını arayıp içtimai illetlerini izale ve mağlubiyet icablarını kabul ederek buna göre terkiyat alma yollarını arayacakları yerde maalesef bunun aksine tamamen zıt bir yönde hareketle sosyal bünyelerini muhafaza ve iç illetlerini hal yoluna getirmeyip geçitli tesir ve düşüncülerle hiçbir zaman ayrılmamaları gereken vatanlarını terkile sakat bir düşüncünün mahsulü olarak sözüm ona mukaddes ülkeler, mukaddes hicret şeklini seçmişlerdir. Tabii olarak asıl kendilerinin olması

(Devamı 48. sayfada)

## DERİN BİR NEFES

Yazan : Sabit İYİĞÜN

Bir kartal heybetiyle, kanatların çırpmıyor vatan uğruna, Yılmak nedir bilmiyorsun, imanı bastında bağırma. Zincir tutan eller uzanıyor seni bağlamak için Koparacak zinciri elbet o sonsuz hincin.

Dağlar senin için birer kaleydi elbet Yüklendi silahıyla birlikte üstüne gaflet. Ezdin, yok ettin onu, yılmayan imanla Vatan elbet senindir semalarıyla.

Hak senin, hürriyet senin, vatan senin, Vatan aşkıyla yandı yarılanan tenin.

Cehennem ateşiyile yanıyordun durmadan Yine de girdin ateşe yurdun için yılmadan.

Çok az kaldı, ölecek düşman pençeleriyle, Direniyorsun hala yılmayan o gücünle, İman kavis çiziyor düşmanın üzerinde, Bir nefes alacaksın ta derinden....

\*\*

## KUZUY KAFKASYADAN HABERLER

«Kuzey Kafkasyada Çeçen-İnguş muhtar bölgesinde araştırmaya yapan Rus arkeologları milattan önce 10-11 ci asra ait bronzdan ustura bulmuşlardır.

Bu haberi Tass ajansına atfen Reuter ajansı vermiştir.

\*\*

Kuzey Kafkasyada Söci civarında Lazareve yakın Asda aulunda 120 yaşını doldurmuş nine Çiç Huşt çok ağır olarak hastalanmıştır. Doktora ilk defa 95 yaşındayken giden, hala ev işlerini gören, eve gelen misafirleri karşılayan, onlara hizmet eden, torununun sofrayı hazırlamasına yardım eden nine Çiç şimdiki gençlikten şikayetle şöyle der : — Eskiden gözlük varmıştı, yokmuştu bilmezdim. Doksan yaşındaki pekçok Adige kadınları ince el işleri yaparlardı. Şimdi ise 60-70 yaşını doldurmuş olan gençlerimiz gözlüksüz iş göremez oldular.

Bütün hemşerilerimizin geçmiş Şeker bayramlarını Kutlunuz.

KAFKASYA

Yazan : Ö. BEYGVA

Muhterem Profesör Zeki Velidi (Umumi Türk Tarihine Giriş) adlı eserinde bazı bilgilerin Hind Moherjo Daro ve her iki Sus ile dört Anan kültürünün kurucusu olarak bildirdikleri Kaspi'lerin, Kafkasyanın Abhaz dili ile yakından ilgili bir dil konuştuklarını yazar .

Mezopotamya'nın ve Küçüksasya'nın büyük bir kısmını ilk işgal eden SUBAR'ların KAFKASYA'nın eski ahalisi grubuna bağlandığını Georges Pottsion (Avrupa'nın İskân Tarihi) adlı eserinde yazar (S. 19). Bugünkü bilgilerin çoğu Bah Asya'nın eski halkının CAUCASIQUE (Kafkaslı) olduklarını yazar. Bu halkın Atlas kıyılarında kadar yayılıp iz bıraktıkları açıkça görülmektedir. Sind nehri ve kuzey uzantısından Albas kıyılarına kadar uzanan ellerdeki ilk soğratıya ve etnik isimlerle Tanrı ve Tanrıça adları ve madenlerin ve madeni eşyanın, tarım ürünlerinin, bayındırlık ve uygarlıkla ilgili şeylerin adlarının çoğu Kokazlık dillerden çıkma olup, ölü ve diri dillerin göğuna geçmiş bulunmaktadırlar. Biz burada —kendini brarşınuz saydığımız— Abhaz dilinden yayınlılarının başlıcalarından bir kısmını dizip gösterelim:

Abhazca kuruluşu	Etimolojik anlamları	Çeşitli dillerde kullanılan şekli	Kullanılış anlamları
A - se (A-sı, A-s') Ünlü -yararlık	Dikeş -duran	Ase, (Ası, As')	İnsan
A - re (A -rı, A -r')	Ünlü -yararlıklar,	Ans, Ars, Aors, Os,	Etnik ve cedisimleri
K - ase (K -ası, K -as')	As'ın dağılı söyle-nişli	Aos, Haos, Owsı, Opsi.	Etnik ve cedisimleri
Khu - aw - kase	Kas - uzun - dağı	Are, Arn, Ar'	Ordu, As'lar, İnsanlar
Çir - kas	Kast - atlıları,	Are, Arn, Ar'	Ordu, As'lar, İnsanlar
Kas - we	Kas atlı ordusu	Çirkas (Çirkas)	Çerkes
Kase - r	Kas - halkı,	Kaswe, Kaswı, Kaswa	Kaslı kişi
Asır - r, As - re	As - halkı, As - ılar	Kapsi, Kasuğ, Kasığ	Kevim kişileri
A - zı (A - ze)	Mavi - Kumral - pembe ırk	Kazvın	Şehir ve deniz adı
Ab - aze (Ab - az)	Mavi - Kumral - pembe soy ba - bası	Kuzgun	Hazar denizi
		Kasır, KHazar	Kavim adı
		Khazır, Katıar	Kavim adı
		Asır, Asrı, Asre	Abhazların başka adı
		Assyre, Syre	Asur ve Sıryeli
		Asar, Sar	Yer de kavim adları
		Azi, Az	Kavim adı
		Abaze, Abazı, Abaza	Kavim adı

Abhazca kuruluşu	Etimolojik anlamları	Kullanılış şekli (Çeşitli dillerde)	Kullanılış anlamları
Abaz - ı - r	Abaz - ılar, Abazlı - halk	Abazantı, Abzyr	Kavim adı
Ab - ase (Ab - s)	Ase - babası, As - babası	Abase, Abas, Avaz	Kavim adı
Abas - we	Abas - ılı kişi	Abas - we, Abaswı, Abaswa, Pswa	Aynı kavim adı
Ab - khaze	Khaze - babası	Abasğa, Abasığ, Avasgi	Aynı kavim adı
Ab - ase	((Yukarılarda yazıldı)	Abkhaz, Abkhaz, Abkaz, Apkaz, Avkhaz, Anvaz, Apokhnas	Aynı kavim adı
Apsı - we	Apsu - lu, Mutlak ruh - mensubtu	Avogazi	Aynı kavim adı
Apsını (Apsı - nı)	Abkhaz - ılı, Abaz - ılı	Abase, Abas	Aynı kavim adı
Apsını - nte	"	Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
Barak - ı - nte	Barak - yurdu, Baraka - y	Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
Pas - ı - n (Apsın)	Pas - yurdu, Apsı - yurdu	Avogazi	Bunlar da
Lıkhı (Lykhı)	Ağmacı, Orman - dan yer açan	Abase, Abas	Abkhaz kavmi
Lıkhı - nı (Lykhynı)	Lykhı - yurdu, Açma - yurdu	Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
An - kı - ra	Annye - tapınma	Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kavmi
		Abasos, Habasos, Khabasos, Apasa, Abasitis, Kabasitis, Kyboys, Hüpes, Abys, Hâbeş.	(Yukarıda yazıldı) Kavim, şehir, bölge adları.
		Abasıs, Apokhnas	Bunlar da
		Avogazi	Bunlar da
		Abase, Abas	Abkhaz kav

Abhazca kuruluşu (Ankrye)	Etimolojik anlamları	Kullanış şekli Çeşitli dillerde	Kullanış anlamları
Asi -we, As' -we (Asi -ğa, As -ğa, Asi -w', Asi -ğ')	-yeri, Anne-tutma-yeri	Asiwa, Aswa, Asiw', Asığa, Asğa, Asığ Yaşig, Siğa, Siğe, Asuwa, Aşuwa, İswa	(Ankara); Bölgenin bir şehri de Aboza idi. Abkhaz, Abaza. Eski bazı kavimler Kuzey Kafkasya Aba- zası
Azi -wa, Azi -w, (Azi -ğa, Az -ğa, Azi -ğ',	4 -pembe-soylu	Aziwa, Aziw', Azwa, Azığa, Azığ, Azğa, Zığa, Zyge, Zyngue, Sanyge, Sangi	Abhaz, Abaza Abhaaz, Abaza Abhaz, Abaza
Aswi -r	Aswa -lılar, Aswa -halkı	Aswir, Assur, Sawır, Sıwır, Suwır, Subar, Summer, Sabir, Sibar. Saur, Sar, Samor, Smıyrı	Eski Halklar Eski Halklar Eski Halklar
Sar -mate,	Sar ve meote birliği,	Sarmate	Sarmat halkı
Saur -mate	Saur ve Meote birliği,	Saurmate	Saurmate halkı
Asi -n, As -ni	As-eli, As-yurdu	Asın, Asni, Asıne	As memleketi
Asi -nte, Asnte)	As-eli, As-yurdu	Asınte, Asnte Sınte (Sınte) Sınte, Sıntie, Sınde, Sındi, Sındie	As memleketi As memleketi Kafkasta, Hindçe, Trakya ve Anadolu'da yer, halk. ve İmmos adası hal- kı.
K-abase (K-abaze)	Abase (Abaze)	Kabase, Kabaz Abasos, Abasitis, Kabasitis, Kıbyyse, Hupes, Hapasa, Khabasos, Khubusk	Abaza ve memleket adları Abaza ve memleket adları Abaza ve eski halklar Abaza ve eski halklar Abaza ve eski halklar Ereği bölgesinde şehir 12
Kıbyys -tre Hupes -ne La -z' L' -az L' -ase	Kıbyys -yurdu Hupes -yurdu Mavi -gözütlü Aze -kavimne dâhil Ase -kavimne dâhil	Kıybıtre, Kıybıstrax Hupesna Laz (Belki de Lyde) Laz (Belki de Lyde)	Kavim adı, Laz. Kavim adı, Laz.
Laz -we (Laz -we Laz -lı, Laz -lı	dâhil Lazwa...	8	Kavim adı, Laz. Lesbos adası ve halkı (Lazba, Laspa)
Laswe -te Laswe -tne	Laswa -yurdu Laswa -yurdu	Laswete, Laswita Lasweta...	Memleket adı. Memleket adı. Memleket adı.

Abhazca kuruluşu	Etimolojik anlamları	Çeşitli dillerde kullanış şekli	Kullanış anlamları
A -laz (A -lase)	Bilinen -Laz, Büyük -Laz	Alaz, Aalazon, Alyzon	Kavim adları
Laz -ın (A-laz -ın)	Laz -eli, Alaz -eli	Alazın, Alazon, Lasorie	Memleket adları
Alase (Alşe)	Alas -el	Alasie	Kıbrıs
Alas -kyrte Me-lase (Me-laz) Me -laz -kyrt'	Bilinen Laz İlaz -Şehri Laz -hükümdarı Laz -hüküm- dar -şehri	Alaşkırt Melaz, Melasus Melazkyrt, Malazgirt	Eski şehir adı Alaşkırt şehri Laz hükümdarı
Askue (As-uk) Az-kue (Az-uk)	As -lar Az -lar	Askue, Asuk, Asukh, Azkue, Azuk, Azukh Zakhu, Zykrn, Azokhis	Şehir adı Çerkes Çerkes Çerkes Ortadoğu çer- kesi
Zakhu -nte	Zakhu -yurdu, Çerkes -eli	Zakunte, Zakynthos	Yunanstanda şehir
Kore -nte	Dere -yeri (Vadi -iği)	Korent, Korentos	Yunanstanda bir yer
Koske -nte Sınte (Asi -nte)	Köşk -yeri As -eli, As-yurdu	Koskenite, Koskinos Asınte, Sınte, Sıntie	Yunanstanda bir yer Lemnos adası ve halkı
Pel' -asge	Öndeki -asga Karşıluyıcı)	Pelassg, Pelasge	Pelasge
Pe -lasge	Öndeki -Lezgi, Öndeki -laswe	Pelassg, Pelasge	Pelasge
Gri -we (Gri -w')	Gri -lı (Sahil -li- ler, Yoksullar, Kacırcılar, Ka- cırcılıklar)	Griwa, Agrıwa Griwa, Agrıwa	Karadeniz doğu halkı Metotis denizi doğu halkı Eski Grek Sahil
A -ga (A -gae)	Kacırcılar yer, kapma yeri	Aga Ege	Bölge ve deniz adları
A -şın	Ünlü -deniz, Bellî -deniz, Karadeniz	Aşın, Akhın Aşın, Akhın Aktın (Axıne)	Deniz, Karadeniz Deniz, Karadeniz Karadeniz
Mı -şın, M -şın	Hâkim -deniz, Büyük -deniz	Mışın, Mışın	Deniz, Okyanus, Ocean
A -os (Aos, Aus) Apsı -w'	Ünlü -insan Mütlük ruha -mensup	Aos, Aors, Aus, Aus	Abhaz, Abazın
Kol -khi	Küçge -altın, Parça -altın	Ovsi, Opsi, Aus, Haos	Abhaz ve ced, İlk Kıral
Kol -hite	Kolkhi -li	Kolkhiti, Kolkhıde	Karadeniz doğu kıyısı

Abhazca kuruşulu	Etimolojik anlamları	Çeşitli dillerde kullanılış şekli	Kullanılış anlamları
Iber (Ibe-r)	Dul-halk, Dul-lular	Iber	Bir halkın adı (eski)
İme-r (Y-me-r)	Birbirine-tuttu- nan-halk	İmer	İBr halkın adı (Yaşa- yan)
Kase-r (Khaze-r)	Kas-halkı, Kha-z halkı	Kasır, Kacıar, Khazar	Bir halkın adı
Malka-r	Malka-halkı, Malka-lılar	Malgar, Balkar	Bir halkın adı
Volga-r	Volga-halkı, Volga-lılar	Volgar, Bulgar, Burgar, Bancer, Bulincer.	Bir halkın adı Aynı halkın adı
Asi-r	As-llar, As-halkı	Asır, Assyr, İsor, Syre	Halk adları
Kuma-r	Kuma-lılar, Kuma-halkı	Kumar( ve belki Kimer)	Halk adları
Çi-r	At-lılar, Ahl-halk	Çır	Halk adı
Çi-r-kas	Kas-atlı-lıları	Çirkas, Cirkas, Kinkas Çirges, Kırkas, Cercise Kerkefe, Cercis, Gerçiş	Halk adı Halk adı
Az-wat	Az ve Meot bir- liği	Azmat, Azemat, Aza- mat	Halk adı
Aswa-r	Aswa-halkı, Aswa-lılar	Aswır, Sawır, Sabir, Sıwır, Sibar, Samor, Sınyre, Sumner	Halk adları
Tr-r (Tr-rı, Trı)	Koç-halk (Yığıt-halk)	Tır, Tırı, Trı, Tyr, Tur	Halk adları (Kafkasya- lı)
Tır-kue (Tur-k)	Tır-lar, Tır-halkı	Tırkue, Türk, Türk,	Halk adları
Tr-we, Tr-we	Tırıl, Turılara- mensup	Trıwa, Trake, Dor, Tyrbe, Tros, Taur, Dar, Trıw	Halk adları
A-Trıw-kue	Bilinen-Trıw-lar (Ünlü-Trıwalı- lar)	Atrıwkue, Atrıwkue Atrıwk (Etrusque)	Halk adları
Trıwe-n	Trıwa-eli, Trıwa-eli	Tyrnen, Tarquın	Etrusk elieri
Tr-in	Tır-eli, Tur-eli	Turan, Tırın	Turan
Tr-in	Tr-eli, Tr-yurdu	İran, İrın	İran
Sabır-in	Sabır-yurdu	Sabıran, Şabıran	Şabıran şeri
A-tser-e-bâdzen	Ünlü-ateşli-ıslak- lık-yeri.	Atsererbâdzes, Atheropathen	Azerbaycan Azerbaycan

Abhazca kuruşulu	Etimolojik anlamları	Çeşitli dillerde kullanılış şekli	Kullanılış anlamları
Curc-in (Kerke-n) Bakhtre-n Farga-nı Kueba-n	Curç-eli, Kerke- eli Bakhtıra-eli Farga-eli Yıkanan-yurt, Bol sulu yer.	Curcan, Kerken Bakhtrian Fargana	Memleket adı Memleket adı Memleket adı
Kua-re (Ko-ra)	Dağdan-akan, Dere, Kura.	Kuaban, Kuban, Koban Kuara, Kuar, Kura, Kür.	Memleket ve nehir Dere, Kura nehri
Kuar-rı-n	Kura-geçir-yeri Kura ötesi.	Korsın, Korse, Kars, Dzi-kuare, Dzikuar	Kars Nehir
Dzi-kuare	Sudere, Nehir	Dzi-kuare, Dzikuar Tıkhali	Lazca su, nehir Gürcüce su, nehir Ortaasyada nehir, Ortaasyada nehir, Anadolu nehir, Anadolu nehir,
Kas-we (Kasğa)	Kas-ıl	Kasga, Gasga, Kasıga	Eski bir kavim
K-aşğa (K-aswe) Kas-kue (Kas-uk)	Aşğanın dağılıca şöylenişi	Kasga, Gasga, Kasıga	Kavim adı
Kas-in M-ase (W-asi, M-as)	Kas-ılar Kas-eli Hâkim-Ase, Büyük-Ase	Kasık, Kasıkı, Kasıkın Kasın, Sakassen	Kasım Kavim adı Eski bir memleket
A-mase	Ünlü:Mase, Ünlü:hâkim-Ase	Mase, Myse, Maz	Eski bir kavim
Amase-n, Amasn, Amase-eli	Amase, Amaze, Amyse	Amasin, Amazin, Amazin, Amazin, Samsun Amazin, Amazon Mazin, Mazon	Eski bir kavim Amasya ve Samsun ve söke çevresi Aynı yerler ve Terme ve
Asi-n, Ans-in	Ase-eli, Ase-yurdu	Asın, Ansin, Anzan	gevrelerinin ilk adı Eski memleket adları
Mas-we (Masğa)	Mase-ı, Mase kaviminden	Maswa, Masğa, Masıg	Eski kavim adı
Mas-kue (Mos-k)	Mase-lar	Maskue, Mosk, Myskue,	Eski kavim adı
Miskue-te	Mislar-yurdu	Maskhi, Myskhe Myskue, Myskhe	Aynı kavim adı Maskue'lerin kurtları Maskue'lerin bir yur- du
Asığa-te	Asığa-lılar	Asığar, Asınğar, Sığar, Singar Sagarıs, Sangarıs Sangar, Singar,	Eski halkların adları Sagar, Singar halkları Sakar'ya bölgesi ve su- yu Sincar bölgesi (Devamı var)

## BİR KAYIŞIN TESİRİ

Yazan : ÖMER SEYFETTİN

Bir zabıt arkadaşımın oturuyorduk. Yanımızdaki masada iri, pala-bıyıklı, kocaman kalkaplı bir babayiğit, etkin bir Çerkes şivesiyle karşısında sıralanmış irili ufaklı kalpaklılara bir şeyler anlatıyordu. Daha Kafkasyadan yeni gelmiş sanılacaktı.

— Demek yollar açıldı !

Dedim. Arkadaşım :

— Hangi yollar ?

Diye yüzüme baktı.

— Hangi yollar olacak, Kafkasya yolu !

— Neden bildin ?

— Baksana şu HEMŞERİYE... (2) İşte mutlaka yeni gelmiş olacak.

— Hangi Hemşeriye ?

Sağımızdaki, yanğından kan damlıyan iri Çerkesi gösterdim. Arkadaşım bir kahkaha attı. Az daha katılacaktı.

— Ne gülüyorsun ?

Dedim.

— Ayol. O Çerkes değildir !

Dedi.

— Ey ! lisanına ne diyeceksin ?

— Çerkes taklidi yapar ! !

— Güldürmek için mi ?

— Hayır...

— Ya niçin ?

— Kendini Çerkes zannettirmek için !

— .....

Tekrar koca kalpaklı babayiğide baktım. Hiç Türkçe bilmez bir Çerkes fesâhatiyile başını ağır ağır sallayarak elindeki gümüş savatlı kamçıyı gizmelerinin uzun konçlarına vurarak, tıkrı tukur konuşuyordu. Sandalyeye ata biner gibi binmişti.

— Şaka etme, dedim bu halis, muhlis Çerkes...

(1) Bayez Lâle, Ömer Seyfettin'in toplu eserleri: 2. Refet Zaimler yayınevi. İstanbul. 1962.

Sahife 83.

(2) Ömer Seyfettin Çerkeştir ve HATKO alisesindedir. Biyografisi (hal tercümesi) Yeni Kafkas dergisi. Dr. Vasfi Güsar. Sayı 6. Kasım - Aralık. 1957. sahife 15. İstanbul. Bakınız.

Arkadaşım yemin etti :

— Vallahi değil...

— Ne biliyorsun ?

— Nasıl bilmen benim sınıf arkadaşım.

— Zabıt mı ?

— Evet, fakat Cuma günleri böyle Çerkes gibi giyinir.

Merak ettim :

— Çerkes değil diyorsun. Güreü mü ?

— Hayır.

— Çegen mi ?

— Hayır.

— Lezgi mi ?

— Hayır.

— Ya ne ?

— Türk oğlu Türk.

— Nerele ?

— İstanbullu... Anası Germiyan - zâdelerden. Babası... mirliya olduğu halde daha dilini düzeltmemiş bir Kastamonlu idi...

— O halde bu Türk, niçin herkese kendini Çerkes zannettirmek istiyor ?

Diye sordum. Arkadaşım tekrar bir kahkaha attı :

— Bak sana anlatayım niçin, dedi. Bu sahte Çerkesin adı Mahmut beydir. İdadi (Lise) ikinci sınıfa kadar hiç bir milliyet iddiası yoktu. O sene ramazan tatilinde bir arkadaşı kendisine Karamursaldan gayet zarif bir Çerkes kayışı getirdi. Bu kayışı hepimiz gördük. Hakikaten nefisti. Gümüş savatlı tokaları ağır, kayışı siyaha yakın lâciveritti. Gümüş-ten üç büyük sarkıntısı vardı. Mahmut bey bu kayışı bebine taktı. O gündən itibaren Türklerle konuşmağa, hep Çerkeslerle düşüp kalkmağa başladı. Ertesi sene hiç tanıdığı olmadığı halde sahte tezkere getirerek Karamurseye gitti. Harbiyeye geçtiğimiz zaman Mahmut bey, Türk şivesini kaybettiler. Büyük fedakârlıklar yaparak piyadeden süvariliğe beceriyiş etti. Zabıt çıktığımız zaman Türkçeyi unuttuğu. Ama, Çerkesçeyi de öğrenemedi. Öğrendiği mükemmel bir Çerkes şivesiydi. Adını alay için «Çerkes Mahmut» takmıştı. O buna kızmaz, hattâ iftihar ederdi. Zabıtken meşhur bir Çerkes paşaya intisap etti. Onunla İstanbuldan sütildü. Kafkasyaya kaçtı. Milleti ile hiç münasebeti olmayan yerleri öz vatanymış gibi gezdi. Dolandı. Bir Çerkes kıızıyla evlendi. Hüriyetten sonra İstanbulla geldi. Artık işi gücü Çerkeslik için çalışmak oldu. Her yerde işte şu işittiğin garip şive ile (ADIGE) propagandası paymağa başladı. Kas-



HEGU SAFWAN

İsraildeki ÇERKES Derneği yöneticilerinden ve dernek sekreteri Hegu Safwan'ın dergimiz için gönderdiği fotoğrafı.

♦♦

tamonolu paşa babasından kalan serveti «ÇERKES TARİHİ»ni yazacak muharrire adadı.

Kafkasyadan yeni gelmiş sandığım sahte Çerkes Türke tekrar bak-  
tım.

— Acaba akrabaları içinde Çerkes filan yok mu ?

Arkadaşım :

— Yok be yahut! diye elini taş masaya vurdu, hâlis muhlis Türk di-  
yorum. Hâhâ bir kelime Çerkesçe bilmez. Sınıf arkadaşımın Karamursel-  
den getirdiği Çerkes kayışında sanki bir tılsım vardı. O andan itibaren  
Çerkeslik sevdasına düştü.

Arkadaşım yarım saat kadar Çerkes Mahmut beyin gülinç men-  
kibelerini anlattı. Hali tavrı son derece babayıgıtvareli olan bu kahraman,  
meğer ömründe daha hiç bir muharebeye girmemiş. Son derece korkak-  
mış. Daima tanıdıklarının iltimasıyla seterberlik zamanını geri hizmetle-  
rinde geçirmiş.

Biz konuşurken Çerkes Mahmut bey gülererek, yanındakilerle Çerkes-  
çe şakalar ederek kalktı. Büfenin önünde durdu. Para veriyordu. Çan-  
tasını pantolonunun cebinden çıkarırken gördüm. Belindeki yirmi sere-  
evvel karamurselden hediye gelen kayışın savaflı gümtüş sarkıntıları pı-  
rıl pırl parlıyordu. Bırgök milletin harıçten kendi içlerine gönüllü bir  
telk «Milletdas» celbedecek böyle ehemmiyetsiz kayışçıkları olmadı-  
ğını düşündüm.

## ACI BİR KAYIBIMIZ

AHMET FETGERİ AŞENİ

Dr. Vasfi GÜSAR

Muharir ve mütefekkir merhum Mehmet Fetgirey Şöenu'nun ağabe-  
yisi emekli deniz albayı Ahmet Fetgeri Aşeni prostat ve kalp yetersizli-  
ğinden 16. Ocak 1966 tarihinde vefat etmiş ve cenazesi yerleştiği Göl-  
cük caminden kaldırılarak ebedi istirahatgahına bırakılmıştır. Gazeteler-  
den öğrendiğim bu haber üzerine pek üzülüm. Epeyce zamandan beri  
prostat ve kalbinden rahatsız idi. Geçen sene bir ara Haydar paşa asker  
hastanesine yatmış ve iyileşerek çıkmıştı. Son zamanlarda Kasım paşa  
deniz hastanesinde tedaviye alınmıştı. Ara sıra kendisini ziyaret edet  
şifalar dilerim. Neş'eli ve hayata bağlı idi. Yine de bu iki hastalığın send-  
romları içinde idi. Son uğramamda bir az iyileşerek taburcu edildiğini  
doktorlarından öğrenmiştim Seviniştim. Fakat hastalık yine kendisini  
bırakmamış ve ölüme kadar götürmüştü.

Ahmet Fetgeri bey, 1886 yılında Sabanca'nın Yanık köyünde doğ-  
muştu. Daha çocuk çağında iken spora merak etmiş, bu yüzden girdiği  
deniz lise ve harp okullarında da cımnastik sporlarını izlemiş, genç ve  
yakışıklı bir deniz subayı olarak harp okulunu bitirmişti.

1913 te Beşiktaşta Akaretlerde (Beşiktaş Osmanlı cımnastik kulübü)  
kuranlar arasında bulunmuş ve bu günkü (Beşiktaş Kulübü) nün ilk temel  
taşını atmıştı. Daha sonra memleketimizin ilk spor teşkilâtı olan ve 1923  
te kurulan (Türkiye İdman cemiyetleri ittifakı) nın kurucularından olmuş  
1937 yılına kadar bruada önemli vazifeler almış ve arada on beş yıl (Gü-  
reş ve Atletizm federasyonu) ne reislik yapmış, 1924, 1928, 1936 Olimpiyad-  
larına idareci olarak katılmıştı.

Deniz albaylığından emekli olarak ayrıldıktan sonra Gölçük'te yer-  
leşti. Orada kendisi gibi deniz harp okulundan çıkmış bir çok deniz su-  
bayları vardı. Ordu evine devam eder, deniz hareketleri ve spor konula-  
rında konuşur, görüşür dü. Uzaktan da olsa yine spor hayatı izlerdi.  
Bazan tenkitlelerde de bulunurdu. Ahmet Fetgeri Türk sporunun en es-  
ki ve en değerli idarecilerinden biri idi. Modern güreşimizin doğuşunda  
önemli rol oynamıştı ve idareci olarak sayısız sporcu yetiştirmişti.

Fetgeri Aşeni; milletini çok severdi. Bir çoklarının korkudan soy  
adlarını bırakıp başka soy adları altına sığındıkları eski baskı ve istidât  
devrinde gerkesçe olan öz adını ve Aşeni olan ecdât soy adını bırakma-  
mak cesaretini österdi ve muhafaza etti. Türkiye spor hayatına çok hiz-  
meti olan aziz hemşerimizi rahmetle anmak ve hâıralarını sevgi ile dile  
getirmek borcumuzdur. toprağı bol olsun.

## FRANSADA KAFKASYAILLILARLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Gürcü dili (PARIS YAŞAYAN DİLLER OKULU) na giriyor.

Pariste Ocak 1966 tarihinde yayınlanan Gürcü derneği bülteninde Kafkas dilleri ile ilgili olarak şu haber yayımlanmıştır: (Pariste Doğu dilleri genç Gürcü bilgini GYORGI ŞARASİDZE tarafından modern Gürcü dili konulu seri konferanslar verilmeğe başlanmıştır.

Açılış kursu ünlü Kafkas dilleri uzmanı Prof. Georges Dumézil'in de hazır bulunduğu çok kalabalık bir topluluk huzurunda 13 Ekim 1965 tarihinde olmuştur.

Bu teşebbüsün gerçekleştirilmesinde bilhassa Prof. G. Dumézil, Doğu dilleri okulu yöneticisi Prof. Mirambel, Türk dili Prof. Bazin, Ermeni dili Prof. Feydit, İran dili Prof. Lazard, Sorbon Sanskrit dili Prof. Minard ve sayın bakan Christian Fouchet'in büyük yardımları olmuştur.

Kısa bir süre zarfında atılan bu önemli adım, bir Gürcü dili kursuna yolunda çok önemli bir teşebbüstür. Gürcü milleti adına bu teşebbüs kutlar, ön ayak olanlara teşekkürü bir borç sayarız .

Kurslar Her Cumartesi günü verilmektedir.

## SORBON, DA LAZ CA KURSLARI

Kafkas dili ailesinden ve Gürcücenin akrabası olan Lazca Kursları da yine her perşembe günleri Prof. G. DUMEZİL tarafından verilmektedir.

## ESKİ GÜRCÜ DİLİ KURSLARI

Eski Gürcü dili kursları R. P. MERCIER tarafından her Çarşamba günü verilmektedir.

## ABHAZCA, UBUHÇA, VE DOĞU ÇERKES DİLLERİ KURSLARI

Yine Prof. G. DUMEZİL tarafından Her pazaritesi günleri Fransız Kolejinde Abhaz, Ubuç ve doğu Çerkes dilleri kursları düzenlenmiştir.

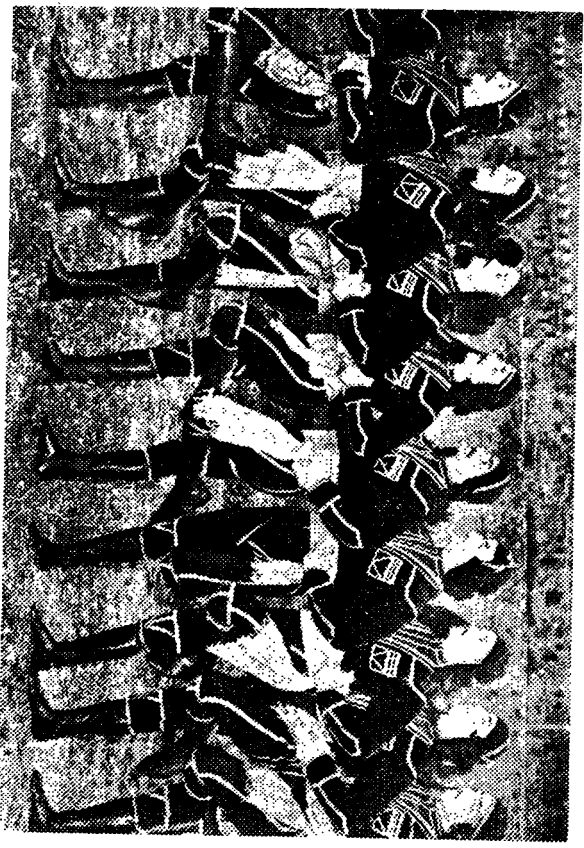
Ayrıca her Pazartesi günleri Kuzey Kafkasya medeniyeti ve folklorü üzerinde esen yel, ümitlerle doludur.

Bütün bu konferans ve kurslara katılmak serbesttir.

## GÜRCÜ - KAFKAS HALK OYUNLARI EKİBİ TÜRKİYEDE

Gürcü-Kafkas halk oyunları ekibi bir süredenberi yurdumuzda gösterilerde bulunmaktadırlar. İstanbul Kapalı Spor salonunda düzenlenen geceler folklor ekibinin gördüğü ilginin fazlalığı yüzünden programını uzatmıştır. İstanbuldan sonra Ankara ve İzmirde gösterilerde bulunacak olan ekip 70 kişiden fazla olup Gürcü-Kafkas oyun ve şarkılarını çok büyük bir ustalıkla icra etmektedir.

Partza, Kartuli, Horumi, Hevsur süiti, Ceyrani, Meedruhi, Karaçoheli, Davluri, Kintaauri, Kinto, Şind, Gürcü süiti, Samaya, Ananur klasik dansı adlı oyunlarla Gürcü halk türküleri çok büyük bir ustalıkla icra edilmiş ve seyirciler hayranlıklarını alkışlarla izhar etmişlerdir. Bilhassa Milli KAZBEK dansı çok büyük bir heyecanla takip edilmiş ve dakikalarca alkışlanmıştır.



Yaptığı gösterilerde büyük ilgi toplayan Gürcü Folklor ekibi milli kıyafetleriyle görülüyor

## HÜRRİYET RADYOSUNUN YERİNDE BİR TEŞEBBÜSÜ

Almanyadaki (Münih) Rus mahkumu milletlere seslenen ve onların haklarını savunan «HÜRRİYET RADYOSU» Sovyet Rusyada yaşayan mahkum milletler hakkında genel bir bilgi edinmek ve bizzat bu milletlerin dilinde radyolarla onlara seslenmek gerekmesiyle, yaz aylarında olmak şartıyla üç aylık bir kurs düzenlemiştir. Türk gazetelerinde ilan edilen bu kurslara katılabilmek için Oset (Asetin), Adige, Çegen, İnguş, Avar (Lezgi), Karaçay, Balkar, Azeri, Özbek, Türkmen, Kazak, Kırgız, Tacik, Uygur, Tatar ve Başkır dillerinden herhangi birini bilmek gerekmektedir.

15 Haziran -15 Eylül tarihleri arasında Münih'te başlayacak olan kursa katılacakların masrafları Hürriyet Radyosu bütçesinden karşılanacaktır.

Dergimiz bu teşebbüsü pek yerinde bir hareket olarak karşılamıştır. Herki sayınızda Almanyadan bu konuyla alakacağımızı ümit ettiğimiz tafsilatlı haberi okuyucularımıza bildireceğiz.

### ANKARA KUZZEY KAFKASYA KÜLTÜR DERNEĞİNDEN HABERLER

#### BAYRAMLAŞMA TÖRENİ

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği Şeker bayramının üçüncü günü SALON KAFKAS'ta hemşehriler arasında bayramlaşma töreni düzenlenmiş ve üyelerimiz bayramı hep birlikte kutlamışlardır.

#### KAFKAS GECESESİ YAPILDI

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği yıllık balosu 5 Şubat 1966 gecesi Ankara Koleji Spor salonunda düzenlenmiştir.

Her sene olduğu gibi bu defada geceye çok kalabalık bir hemşeri topluluğu katılmış ve millî Kafkas oyunlarımız yine seyirciler tarafından takdirle izlenmiştir.

### GAZİ EĞİTİM ENSTİTÜSÜNDE KAFKAS EKİBİ

Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde okuyan genç hemşerilerimiz 15.1.1966 tarihinde düzenlenen geceye kendi aralarında kurdukları ekipleriyle katıldılar. Millî kıyafetler ve Kafkas müziği ile gösteride bulunan Kafkas ekibi gecenin en çok ilgi toplayan topluluğu oldu.

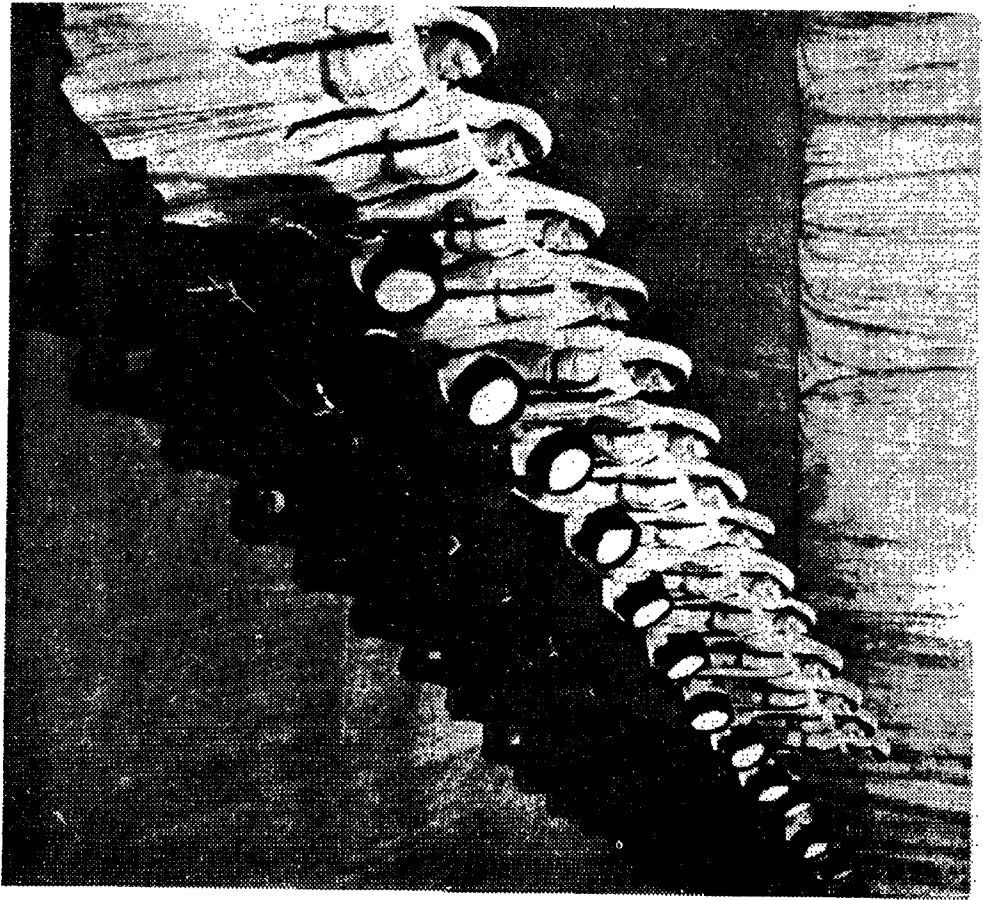
Gençlerimizi tebrik ederiz.

### NİSANLANMA

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden NUSRET ÇEVİKİR ile HASAN DİNÇ'in nisanlandıklarını memnuniyetle öğrendik. Tebrik ederiz.

### DOĞUM HABERLERİ

İstanbul Kafkas Kültür Derneği üyelerinden sayın YAŞAR BİR'in bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Ailesini tebrik eder yavruya sağlık ve uzun ömürler dileriz.



Kafkas-Gürcü Halk Oyunları Folklor Ekibi gösterileri arasında Kuzey Kafkas millî oyunlarına da büyük bir yer ayrılmıştı.

Resiminde Kuzey Kafkas millî kıyafetleri içerisinde icra olunan bir grup oyunu görülmüyor.

Kıymetli Hemşehrilerimizden Hakim DURSUN YAMANHURMA OĞLUNUN bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. CANBEK adı verilen yavruya sağlık diler ailesini tebrik ederiz.

Almanya'daki hemşerilerimizden Yahya Özkan'ın bir erkek çocuğunun dünyaya geldiği memnuniyetle öğrenilmiştir. Zeynep Bersbay adı verilen yavruya sağlık diler, ailesini tebrik ederiz.

KAYIPLARIMIZ :

#### A. FETGERİ AŞENİ

Deniz albaylığından emekli Ahmet Fetgeri Aşeni kalp yetersizliğinden 16 Ocak 1966 da hayata gözlerini yummuş, cenazesi İkamet ettiği Gölcük'teki camiden kaldırılarak ebedi istirahatgahına defnedilmiştir. Kıymetli bir hemşerimiz olan Aşeni'ye Allah'tan rahmet, ailesine başsağlığı dileriz.

#### REMZİ BİRANT

Eski millet vekillerinden ve Ankara Kuzey Kafkasya kültür derneği üyelerinden kıymetli hemşerimiz Remzi Birant 8 Şubat 1966 tarihinde kalp sektesinden ani olarak vefat etmiştir.

Sağlığında demegimiz ve hemşerileriyle ilgilerini hiç eksik etmeyen merhumun cenazesi dost, hemşeri ve akrabaları tarafından büyük bir törenle kaldırılmıştır.

Vefatından üçgün önce Ankaradaki Kafkas gecesine katılan merhumu ma tanrıdan rahmet, yakınlarına baş sağlığı dileriz.

#### KUZAY KAFKASYALILARIN ESARETİ

(Baştarafı 32. sayfada)

gereken aslı ve temiz yurtlarını düşmanın kirli halkına ve meralarını da pis dönmularına terk etmişlerdir.

Göçün başlıca Sebepleri : 1 - Teşkilatsız ve vasıtasız yarım asır düşmanla garpışma sonucu kasten ve planlı olarak Rusların K. ait köyleri harap ve Rus halkı buralara yerleştirmesi sonucu halkın buraları terk etmesinin yenis içinde benimsemesi. 2 - 0 zamanın dini düşüncülerinin icabı K. İrfanının hakim olduğu yerde müslüman ahhalinin yaşamasının seren caziz olmaması (HZ. Muhammedin Mekke'den Medineye göçünü temsilen vekili bulunan halifenin memleketine İhica ederek güya hür yaşamak düşüncesi). Tabii bunda Rusların gayri insanı davranışları da mühtün bir rol oynamıştır. Ayrıca Osmanlı imparatorunun İslamiyet için vurtuşan bu kitleyi korumasının kendisini İslam aleminde prestijinin arttıracağı, cen-gaver olan bu kitleden savaş ve İstifalarda faydalama arzusu, bunları kendi et-ralında toplayarak muhaliz olarak kendi tahhını muhafazada İstifade edeceği, (bun-dan çok faydalandırlardır) dñn ve bugün dahi bazı Arap memleketlerinde bu tak-tik halen revaçtadır. Boş olan Osmanlı arazisini temiz bir ırkla doldurmak ve do-layısıyla bunların manen ve fizikrnan çok üstün olan hasletlerinden İstifade yolu, 3 - En hakiki sebepte gerçek vatan ve millet şuurunun bulunmaması. İşte bu şe-raif altında nüfusun yarısı vatani terk etmiş ve asıl felaket bundan sonra baş-lanmıştır. (Devamı var)

#### DÜZELTME

Dergimizin 8. ci sayısının 31. ci sayfa, 14. cü satırındaki ve KAF-KASYADA MÜRİDİZM başlıklı yazımızdaki 1824 rakamının 1894, Aynı yazıda, aynı sayfada ve 39. cü satırındaki 1850 rakamının da 1859 olarak düzeltilmesini rica ederiz.

#### BİR AÇIKLAMAMA

Dergimizin 5. ci sayısının 7. ci sayfasında Genosid'in 21. ci Yıldö-nümü başlıklı yazımızda Çeçeno - İnguş Kadın başı (M.Ö. 5. Asır.) hey-kelinin tarihi hakkında bazı okuyucularımız zahat istemişlerdir.

Gerasimof tarafından Assinof kazılarında bulunduğunu bildirilen bu heykel aslında M.Ö. 5. ci asra ait bir eser değildir. Gerasimof tarafın-dan kazılarda elde edilen kalıntılara İstihaden o devirde yaşamış olan bir Çeçeno - İnguş kadınının başına ait meydana getirilen bir heykeldir. Durumunu açıklamakta fayda gördük.